

ENVER HOXHA

Kvinnefrigjering i Albania

3 ARTIKLAR 1967–1972

Oktober

ENVER HOXHA

Førstesekretær i Arbeidspartiet i Albania

Kvinnefrigjering
i Albania

Tre talar 1967 - 1972

Forlaget Oktober A/S

Oslo 1977

Enver Hoxha
Kvinnefrigjering i Albania
Tre talar 1967 — 1972

Omsett etter
Enver Hoxha, Speeches 1967 — 1968, Naim Frashëri forlag, Tirana 1969,
Enver Hoxha, Speeches 1969 — 1970, Naim Frashëri forlag, Tirana 1971,
Enver Hoxha, Speeches 1971 — 1973, 8. Nentori forlag, Tirana 1974.

©Forlaget Oktober A/S, januar 1977.

1. opplag, januar 1977: 7000
Trykt i offset hjå A/S Duplotrykk, Oslo 1977

ISBN 82-7094-112-3

Innholdsliste

Om nokre sider ved kvinnespørsmålet i Albania	7
(Talet til det andre plenumsmøtet i sentralkomiteen i Arbeidspartiet i Albania, juni 1967.)	
Alle må forstå kva rettar og fridomar kvinnene og ungdomen har, og vera med på å halda dei ved lag	26
(Tale til sekretariatet i sentralkomiteen for Arbeidspartiet i Albania, 18. oktober 1969.)	
Om fremjing av det sosialistiske demokratiet i familien	37
(Tale til sekretariatet i sentralkomiteen for Arbeidspartiet i Albania, 24. mai 1972.)	

Føreord

Dei tre talane i dette heftet handlar om kvinnefrigjering i eit sosialistisk land: Albania. Dei ættar frå den store kampanjen for fullstendig frigjering av kvinnene som APA sette i verk etter det femte landsmøtet sitt i 1965, etter at det materielle grunnlaget for kvinnefrigjeringa var lagt.

Inntil frigjeringa i 1944 var Albania eit halvføydalt jordbruksland. Det låg attende økonomisk og sterkt attende kulturelt. Meir enn 80% av folket var analfabetar. I høglandet levde folk framleis etter skikkar frå mellomalderen, som gjorde kvinna til ein rettslaus bruksting.

Under striden mot fascismen og for den sosialistiske revolusjonen fylgde kvinnene dei parolane partiet sende ut og tok aktiv del i motstandskampen, mange av dei som partisanar. «Dei vann likerett med mennene med sitt eige blod,» som det heiter i «Historia til Arbeidets Parti i Albania».

Likerett for kvinnene vart lovfesta i Kunngjeringa frå det Antifascistiske rådet om samfunnsborgarane sine rettar frå oktober 1944 og seinare i grunnlova og andre lover for Folkerepublikken Albania. Heilt frå proletariatets diktatur vart skipa i Albania, har vilkåra blitt lagt til rette for at kvinnene kan ta del i det politiske livet og samfunnslivet og i arbeidet for å byggja sosialismen i landet på lik line med mennene. I 1967, då den fyrste av desse talane vart halden, fekk alle jenter og mange kvinner utdanning, 42% av arbeidarane i by og land, og 18% av utsendingane i folkeforsamlinga var kvinner.

Kampanjen for å gjennomføra full frigjering av kvinna, som vart utløyst av Enver Hoxha i 1967, byggjer vidare på dette grunnlaget. Sjølv om dei materielle og juridiske tilhøva i samfunnet hadde endra seg fundamentalt, var det framleis slik at tankar og skikk og bruk frå det gamle samfunnet hadde overvintra. Slike leivningar stod som hovudhinderet for å setja partilina for frigjeringa av kvinnene ut i livet fullt ut.

Kampanjen for full frigjering av kvinnene var ei revolusjonær masse-rørsle under proletariatets diktatur, sett i gang og leidd av partiet og gjennomført av det arbeidande folket sjølv, i sær kvinnene og ungdomen. Han retta seg mot gamal skikk og bruk som rekna kvinnene som annanrangs menneske, batt kvinna til heimen, tvang ho til å teia i forsamlingar, overlot til fedrene og velja ektemake til døtrene sine o.s.b.

Kampanjen var ein del av revolusjoneringskampanjen som vart gjennomført i partiet, staten og samfunnet i Albania om lag samstundes med den store kulturrevolusjonen i Kina. Om denne kampanjen kan du lesa i «Historia til Arbeidets Parti i Albania», norsk utgåve 1976, Forlaget Oktober (sjå kap.VII).Skildringa av den albanske kampen for å frigjera kvinna finn du og i romanen «Bryllupet» av Ismael Kadare og forteljingane «Hakka og geværet» av Dhimitër Shuteriqi, som begge er komne på Forlaget Oktober.

A.Ø

Forlaget Oktober
Oslo, desember 1976

Om nokre sider ved kvinnespørsmålet i Albania*

Kameratar,

Før vi gjer oss ferdige med det fyrste punktet på saklista vil eg gjerne lufta ein del tankar omkring dette problemet.

Partiet vårt har heile tida lagt stor vekt på kvinnespørsmålet. Det er eit særskilt stort samfunnsproblem. Det er knytt til lagnaden for folket vårt, til sosialismen og kommunismen, og til framtida for landet vårt. Kvinnespørsmål står ikkje heilt for seg sjølv, isolerte og utan samanheng med andre problem i samfunnet. Dei er ikkje spørsmål ein kan utforska eller løysa lett, og ein kan ikkje lata som dei ikkje er der, for det ville vore endå verre. Kvinnespørsmålet er difor ikkje berre eit kjenslespørsmål som kan handsamast på kjenselfyllt eller romantisk vis. Det er eit stort problem i livet og i den materialistisk- dialektiske utviklinga av soga til manneætta.

Av den grunnen har Marx, Engels, Lenin og Stalin og alle arvtakarane deira lagt svært stor vekt på kvinnespørsmålet og frigjeringa av kvinnene, og på utviklinga av personlegdomen til kvinna i eit fritt samfunn utan undertrykkjarar og utbytтарar.

Partiet har aldri sett bort frå spørsmålet om kvinnene i Albania eller undervurdert det. Partiet har synt særleg omsut for å understreka den avgjerande rolla kvinnene spelar i striden for frigjering og for å byggja sosialismen. Slik har det vore kvar dag og i alle sider av striden, og slett ikkje berre på grunnlag av kjensler. Partiet fór såleis åt som eit moge marxistisk parti. Det var fullt klår over kva for kjelkar som låg i vegen.

* Tale til det andre plenumsrådet i sentralkomiteen for Arbeidspartiet i Albania, juni 1967. På dette plenumsrådet la politisk utval fram meldinga om «Korleis utdjupa kampen for fullstendig kvinnefrigjering endå meir, og korleis fremja kvinnene si rolle i det sosialistiske Albania». Det var kamerat Ramiz Alia som hadde skrive meldinga. Han er medlem av politisk utval og sekretær i sentralkomiteen for APA.

Men partiet fremja det fjellstøe prinsippet at i striden for å frigjera folket frå all slags træleband, var det brennande viktig å frigjera kvinnene i Albania. Det var eit fyrsterangs vilkår for å gå framover. Slik vann partiet dei store framstega som vi mangfaldar og utdjupar kvar dag som går. Det er difor dette særsmøtet for plenumet i sentral-komiteen, som er vigd til spørsmålet om kvinnene i Albania under det sosialistiske styresettet, er så viktig.

Det er umåteleg viktig at partiet granskar samfunnsfenomen medan dei veks fram og fylgjer med i dei. Partiet må halda auge med tilhøvet mellom folk i produksjonen, med korleis dei nye tankane som partiet sår veks fram og vert nytta, med klassane i samfunnet vårt på ulike utviklingssteg og dei endringane dei går gjennom i denne stadige prosessen. Alt dette stadfester kor nøye prinsippa gjeld og gjer den sosialistiske teorien rikare gjennom praksis. Det gjev partiet eit storlagd høve til å oppsummera, og føra den oppsummeringa ut til massane. Slik vert nye opningar, nye situasjonar og nye verdier som tryggjer ubrote utvikling og framgang til.

Sosialismen er verket til partiet og massane. Difor kan ikkje partidirektiva verta kjende og sette ut i livet om ikkje vi kjenner grunnen og pløyer han på førehand. Gjer vi ikkje det, kan ikkje direktiva slå rot og verta omskapte til objektiv røyndom. Den rette bruken av partidirektiv kjem fyrst og fremst an på kor rett og grundig massane skjønar dei. Difor må massane greia eller få hjelp til å greie å skjøna dei grundig. Her står det på nivået i det politiske, ideologiske og organisatoriske arbeidet partiet gjer. Om dette arbeidet skal verta skikkeleg utført, er det heilt naudsynt å gå fram slik eg sa i stad: studera samfunnsproblem og vita korleis alt verkar.

Dette meiner eg er ei sak for alle, ikkje berre for nokre spesialistar i filosofi, i samfunnsproblem eller politisk økonomi. Det er ikkje ein gong ei sak berre for forfattarar, skodespelforfattarar eller kunstnarar. Fyrst og fremst er det eit problem for partiet, og det gjeld ei handlingsline. Utan å gripa dette problemet kan ikkje partiet koma nokon veg, og kan ikkje partiet det, så kan ingen forfattarar, vitskapsmenn eller kunstnarar få rette tildrivet. Dei kan ikkje grava seg djupt ned i studiar eller få frå seg sosialrealistiske arbeid utfrå den marxist-leninistiske vitenskapen.

Difor må vi sjå *slik* på samfunnsproblem på landsbygda og i tettstadene. Slik må vi gå laus på dei særegne ungdomsproblema, og på same vis må vi ta for oss det store samfunnsproblemet som gjeld kvin-

nene og familien, som er emnet for oss på dette plenumsmøtet i sentral-komiteen i dag.

Den proletariske revolusjonen som vart leia av det marxist-leninistiske partiet vårt måtte styrta det gamle føydale og borgarlege systemet, slik han gjorde. Likeeins måtte revolusjonen slå ned freistnadene på å fascisera landet vårt då dei italienske fascistane og dei tyske nazistane hærsette oss, og han måtte slå ned styreorgana og overbyggnaden deira. Dette gjorde revolusjonen vår og. Proletarrevolusjonen var bunden til å oppretta det sosialistiske systemet, og han oppretta og utvikla sosialismen og gjorde han rik under leiing av det marxist-leninistiske partiet. Likeeins var det med proletardiktaturet og dei nye proletariske styringsorgana. Proletarrevolusjonen bygde ein ekte sosialistisk overbyggnad som vart grunnlagd, inspirert, styrt og gjort erikare av den marxist-leninistiske teorien og den sosialistiske praksisen.

Den gamle verda vart knust, og den nye fagre sosialistiske verda bygd opp på ruinane. Det var i denne ramma at frigjeringa av dei albanske kvinnene vart gjort til røyndom, dei som er halvparten av folkesetnaden i landet vårt og grenselaust viktige for lagnaden til landet og sosialismen.

Proletarrevolusjonen kom i fylgje med økonomisk revolusjon og samfunnsrevolusjon, og det økonomiske og politiske styret til føydborgarskapet vart øydelagt. Det skapte den rette grunnmuren og dei naudsynte vilkåra for å frigjera folket frå utbytting av menneske ved menneske. Særskilt opna det døra for frigjering av kvinnene i Albania.

Det sosialistiske landet vårt held på og utviklar seg. Gjennom folke-revolusjonen går store kvalitative endringar føre seg mellom oss. Desse kvalitative omskapingane av samfunnet ligg i dei materialistiske omskapingane av samfunnet. Dei har gjeve rom for nye samfunnstankar og teoriar som bryt med dei gamle og kjem i staden for dei. Dei nye tankane er ei stor kraft som representerer endringane i det materielle livet i landet og fører det vidare i framsteg.

Det er viktig å forklara desse nye ideane og syta for at dei vert skjøna, for samfunnet vårt greier seg ikkje utan dei. Landet vårt treng desse tankane, for dei mobiliserer og organiserer massane mot gamle, idealistiske, mystiske og borgarlege tankar og fordomar. Det er verste arven vi har frå det gamle samfunnet.

Partiet opnar vegen for framstegskraftene i landet, og kvinnene er ei av desse kreftene. Dei marxist-leninistiske tankane i partiet speglar av den objektive trongen til å utvikla det materielle og moralske livet i sam-

funnet vårt vidare. Difor er det heilt naudsynt å løyse kvinnene i Albania frå alle tvangsband i fortida, frå alle reaksjonære tankar, meiningar og fordommar. Alt dette har rot i tankegangen i det føydale og borgarlege samfunnet. Den marxist-leninistiske teorien om den økonomiske utviklinga av samfunnet og lovene for utviklinga av produksjonen må leia frigjeringa av kvinnene i Albania. Ser ein saka gjennom dette prismet ser ein kor det hastar å få kvinnene til å ta del i produksjonen og kor rett og fort partiet må byggja sine nye produksjonstilhøve. Den økonomiske utviklinga av sosialismen ligg i strid mot at kvinnene heng att i førtida, materielt og moralsk. Den dialektiske materialismen gjeld her som i alle ting.

Difor er det fullt samsvar mellom dei oppgåvene partiet set i kvinnespørsmålet og dei materielle vilkåra i landet som partiet har skapt.

I staden for føydal og borgarleg eigedom har vi oppretta sosialistisk felleseige for folket i industri og landbruk. Den nye eigeforma er styrt av tilsvarande nyoppretta revolusjonære lover. Dei nye lovene styrer, utvidar og forsterkar den nye eigedomsforma i samsvar med interessene til dei arbeidande massane. Alt dette har ført med seg ei gradvis progressiv endring i synet på eigedom mellom menneska, frå privateige til felleseige. På grunnlag av dei materielle endringane har partiet drive intensivt ideologisk og politisk opplysningsarbeid, alltid på organisert vis. Det gamle, borgarlege idealistiske synet på desse grunnleggjande spørsmåla som gjeld det økonomiske og samfunnsmessige livet har teke til å endra seg. Sjølv sagt er det klårt at denne endringa ikkje er fullført. Ho er i utvikling og kjem til å halda fram med å utvikla seg dialektisk som alltid før. Det gamle som døyr, vil alltid vera i kamp og motstrid til det nye som vert fødd, attfødd og fasttøymra. Vi har framleis mykje å gjera, og ein hard kamp å kjempa, mot reaksjonære, idealistiske syn som folk har liggjande på lur i tankane, medvitet og kjenslene sine. Dei kjem til uttrykk i livet, nokre gonger brått og giftig, andre gonger er det ikkje så ille. Men det er støtt eit hinder for framgang. Marx skriv ein stad at alle fordomane til dei daude veg tungt på dei som er i live. Så sterk er fortida.

Dette gjer klårt kvifor partiet meiner det er slik ei viktig oppgåve å føra revolusjoneringa av seg sjølv og heile folket vidare. Slik skal vi få ei djupare forståing for dei omdanningane som vi gjev opphav til i dei materielle og åndelege livet. Vi skal få ei betre og grundigare forståing av lovene som styrer desse økonomiske og sosiale omformingane under sosialismen. Då vil vi verta i stand til å meistra dei betre og meir ef-

fektivt. Vi vil kunna byggja sosialismen fortare på tufter av stål og nå overgangen til kommunismen.

Orsak at eg vik litt frå det oppsette emnet, men eg gjer det nett av di eg vil fram til punktet vi diskuterer. Det kapitalistiske systemet gjer privateigedom heilag. Det let menneske utbytta menneske og trælebind menneska økonomisk og sosialt. Dette har vore ei tung bør for oss alle, men på kvinnene har barbariet vege særskilt tungt. Kvinnene var dei fyrste trælane, sjølv før trælehold vart ein del av menneskesoga. Gjennom heile den historiske tidbolken, for ikkje å nemne den førhistoriske, har kvinnene vorte trakka mest på, utbytta mest, og sett til sides på alle måtar. Slik var det i den greske sivilisasjonen, den romerske tidbolken, mellomalderen og renessansen, og slik er det i den samtidige, borgarlege, såkalla «finare sivilisasjonen». Lover og skikkar, religionen og mennene, har halde kvinnene undertrykte og under hæl.

«Den fyrste klassekonflikten i historia», seier Engels, «fann stad på same tid som motsetningstilhøvet oppstod mellom mann og kone i monogamiet, og den fyrste klasseundertrykkinga hende samstundes som kvinnekjønnnet vart trælunde av mannskjønnnet»*

«Kvinna smaker bitrare enn dauden», står det i Preikaren*, og St. John Chrysostom hadde og ei meining om kvinna: «Ikkje eit einaste villdyr gjer meir skade enn kvinna.»

Den teologiske filosofen St. Thomas Aquinas var mellom dei fremste mellomalderfilosofane. Det var synet og spådomen hans at: «Kvinnelagnaden er å leva under hælen til mannen». Vi kan summera opp desse barbariske sitata med Napoleon: «Naturen har skapt kvinnene for at dei skal vera våre slavar».

Slik såg kyrkja og borgarskapet på kvinnene. Borgarskapet har eit slikt syn på kvinna den dag i dag. I Europa og i heile verda har eit utal av filosofar og skriftkunnige menn skapt ein myte om at mannen er kvinna overlegen. Dei ser mannen som ein vis, sterk og djerv kjempar som har som lagnad å rå og styra, medan kvinna er svak av natur, forsvarslaus og reddhuga, slik at ho må styrast og dirigerast. Borgarlege teoretikarar som Nietzsche og Freud, er med å halda oppe teorien om at mannen er aktiv, medan kvinna er passiv. Denne reaksjonære og anti-biologiske teorien fører til, og har ført til, nazisme i politikken og sadisme i kjønnslivet.

* F. Engels, «Opphavet til familien, privateigedom og staten», 1884.

* Preikaren er ei av bøkene i det gamle testamentet i bibelen. Red.

Denne harde trældomen har kua mødrene, bestemødrene og olde-
mødrene våre. Dei har bore denne lidinga for kropp og sjel på sine egne
såre akslar. No har revolusjonen sigra, og vi byggjer sosialismen fram-
gangsrikt i landet vårt. No set partiet framføre oss den fulle og endelege
frigjeringa av kvinnene frå lenkjene i den bitre fortida, som ei stor, ja ei
av dei viktigaste oppgåvene våre. Partiet har fullstendig frigjering av
kvinnene som mål.

Marxismen lærer oss at å ta del i produksjonen og verta løyst frå
kapitalistisk utbytting er to fasar i frigjeringa av kvinnene. Partiet
fylgjer dei marxist-leninistiske prinsippa og set dei trufast ut i livet, og
slik frigjorde partiet folket gjennom krig og revolusjon. Kvinna vart
fridd frå kapitalistisk utbytting og ført ut i produksjonen.

Difor kan vi slå fast at ved å gjennomføra desse to fasane, ved å verta
kvitt den kapitalistiske utbyttinga og auka deltakinga i produksjonen,
har vi gjort store framsteg i arbeidet med å frigjera kvinna. Dette ar-
beidet må vi byggja på og føra vidare. Kvinna er ei kollosal progressiv
kraft. Det er ikkje berre i produksjonen at kvinnene gjer svært frukt-
bart arbeid, kvinnene tek og del i den store utdannings- og kulturrevolu-
sjonen. Dei bryt ned gamle skiljevegger og taklar alle hinder og for-
domar. På alle område syner dei for ei skaparkraft kvinna har, fysisk og
åndeleg, og kor rettskaffen ho er i sinn og tanke. Ho tek aktiv del i styre
og stell i landet, i industrien, jordbruket, utdanning og kultur, og det
aukar stadig og kjem til å auka meir. Det rettleiande utsagnet til Lenin
om at «Kvar ei kokke bør få læra å styra staten», set partiet med hell om
i praksis kvar dag.

Difor må partiet ha ei grundig forståing av kva slags spørsmål det
dreiar seg om når massar av kvinner tek del i produksjonen, i styringa av
økonomien og statssaker, og skaffar seg utdanning og kultur. Dette er
ikkje berre ein viktig lekk i arbeidet for økonomiske framsteg. Nett av
di det er viktig i så måte er det svært viktig ideologisk, politisk og
kulturelt. Partiet må forstå at ingenting kan gjerast skikkeleg og rett
utan at kvinnene er opplyste og aktivt og medvite med i det som vert
gjort.

Vi må få alle til å forstå at frigjeringa av kvinnene og den støtta og
hjelpa vi må gje dei til å ta det rettkomne romet sitt i det sosialistiske
samfunnet, ikkje må reknast som ei velgjerning. Det er ei tvingande
plikt. Vi må ikkje sjå på det å hjelpa kvinna som eit uttrykk for medynk
med det såkalla «svake kjønn» frå det «sterke kjønn». Vi må ikkje sjå
det som ei innrøming, eller handsrekning til kvinna frå mannen, fordi

han liksom skal vera så mykje sterkare intellektuelt og fysisk og «på førehand utstyrt til å leia og kommandera». Vi skal grava djupt ned i dei ideologiske, politiske og økonomiske grunnane som har fått partiet til å insistere på at dette er avgjerande vanskar, og folk må ikkje føra desse læresetningane ut berre fordi partiet har sagt det.

Eg strekar under desse tinga enno ein gong av di mange partikameratar berre har ei overflatisk forståing av dei, medan andre ikkje forstår dei i det heile, eller misforstår dei. Lat oss taka problemet med opptak av kvinnelege kameratar til partimedlemskap. Vi har gjort og gjer framsteg i dette spørsmålet, men der er framleis for lite forståing for kvifor dette er prinsipielt viktig.

Faktum er at det store fleirtal av partimedlemene er menn. Kvifor er det slik, særskilt etter frigjeringa? Eg trur det botnar i at sume partimedlemar ikkje har full ideologisk forståing for rolla til kvinnene under revolusjonen og sosialismen. Fortidige, føydale og borgarlege syn om at mannen er kvinna fysisk og mentalt overlegen ligg og lurar bak i tankane til desse kommunistane. Desse syna som eg før har peikt på er sjølv sagt svekka, men dei finst enno i det at mennene skal ta seg av statsaker og difor stå i leiinga for partiet. Vi bør kjempa mot desse galne syna og riva dei opp med rota. Vi må forstå kor fårleg dei er og setja opptak av kvinner til partiet heilt på line med opptak av menn. Opptak til partimedlemskap bør vera styrt av dei same føresetnadene og dei same reglane i partivedtektene for begge kjønn. Men fyrst og fremst må opptak vera styrt av ideologien som partiet står for og som går att i kvart ord i vedtektene og i all aktivitet. Dette er kjerna i spørsmålet.

Kvinnene må faktisk kjenna at dei er medlemar i sitt eige parti, at dei styrer gjennom sitt eige parti, at dei er aktivt med på å forma ut loven i sitt eige parti. Dei bør kjenna at dei fører ut og vakar over lovene gjennom si eiga aktive deltaking i livet, produksjonen og styringsarbeidet.

Vi kan korkje tenkja på eller løysa spørsmålet om full kvinnefrigjering utan at kvinnene sjølve tek aktiv del ikkje berre i den praktiske gjennomføringa, men og i å styra dette store arbeidet. Dette arbeidet er ein avgjerande faktor i utforminga og herdinga av det nye sosialistiske mennesket, og for å skapa dei høvelegaste føresetnadene for at komande slektsledd kan halda sosialismen ved lag og gjennomføra kommunismen.

På dette møtet i sentralkomiteen tek vi del i eit fruktbart ordsifte om dette viktige spørsmålet. Lat oss dra føremon av diskusjonen til å trengja djupare inn i problemet og klårleggja det ut frå ein filosofisk og

ideologisk synsstad. I dette må vi byggja på dei evige lærdomane i klassikarane våre, og den objektive røynda i vårt eige samfunn.

Ein av dei store vitskaplege slutningane i marxismen-leninismen er den som slår fast at «kvinna vart træl i samband med framvoksteren av privateigedom». Denne store teoretiske slutninga finn vi i den vidkjende boka til Engels: «Opphavet til familien, privateigedom og staten». Denne boka eller utvalde delar av henne, må alle kommunistar leggja vinn på å studera, slik at alle kan skjøna desse problema skikkeleg frå det marxist-leninistiske teoretiske og filosofiske synspunktet. Det må til for å forstå den dialektisk-materialistiske utviklinga av det albanske samfunnet før og no, og for å fatta og tolka rett dei livshendingane som utviklar seg i full fart føre augo våre. Det må til for å forma ut den lina vi bør fylgja for å byggja det nye livet på rett, marxist-leninistisk vis. Dersom denne boka ikkje finst i avstytt form, må det lagast, slik at alle kan skjøna desse spørsmåla.

Vi kjenner att den store sanninga i orda til Engels, og evnene hans, når vi granskar verket til Fader Shtjefen Gjeçov*: Kyrkjereglane i Lek Dukagjini. Særskilt i kapitla om eigedom, arv, familie, kvinner og ekteskap er det samsvar mellom Engels og vår eiga røynd. Vi ser korleis privateigedom held kvinna i utolande trældom, korleis ho i røynda vert ei ussel marknadsvare. I boka kan vi faktisk lesa:

«Mannen har rett til å slå kona og til å lenkja henne når ho ikkje tek ord og ordre frå han til fylgje... Men faren har rett til å slå, binda, fengsla og drepa sin eigen son eller si eiga dotter. Kona har plikt på seg til å bøya seg lydig for mannen... Blodet til ei kvinne kostar 1500 grosh... o.s.b.»

Sjølvsagt er det fleire hundre år sidan alle reglane i Lek Dukagjini vart fylgde. Vi er komne langt sidan Fader Shtjefen Gjeçov samanfatta dei. Men det er ikkje det same som at ånda og sedvanen attom mange skikkar er heilt utrydda, særskilt i det sosiale livet i fjellområda, sjølv om dei er mindre skarpe.

Det som er gale med partiet i nord, og allment med dei som studerer teoretiske og sosiale spørsmål, er at dei ikkje har vore så merksame som dei burde andsynes den samfunnsmessige røyndomen og utviklinga av

* Sedvanar, skikk og bruk frå mellomalderen. Tidlegare var dei utbreidde i Mirdita- og Dukagjini-områda i Nord-Albania, men dei kjem framleis til uttrykk i sume ting. Fader Shtjefen Gjeçov samla desse skikkane i: «Dei religiøse reglane i Lek Dukagjini». Religionen nytta desse reglane for å verna om sitt utbyttingssystem og halda innbyggjarane uvitne.

henne i desse områda. Dei har ikkje brydd seg med å studera verket til Fader Shtjefen Gječov som har stort historisk og samfunnsmessig verd. Eit studium av dette verket burde vera ei hjelp for akademikarane våre i arbeidet med å slå fast kva stoda er i dag i samfunnslivet og det private livet i nord, slik at dei kan sjå omveltningar og utvikling og forsterka det ideologiske og organisatoriske arbeidet vårt og propaganda-arbeidet.

Vi treng ikkje nytta dei religiøse reglane til Gječov eller det føydale og borgarlege regimet til Zog som målestokk for å slå fast dei kolossale endringane i landet vårt, i samfunnslivet, i dei sosiale og private tilhøva mellom menneska og i deira filosofiske verdsåskoding. Alle desse endringane gjer det til vår plikt å undersøkje reglane for høveleg framferd som styret vårt har staka ut på ny. Sett i lys av dei mange revolusjonære omskapingane som partiet held på og set i verk, kan det henda at mange kapittel og avsnitt er forelda.

Lat oss taka nett spørsmålet om privateigedom som har vore opphav til så mykje vondt. Materielt og teoretisk held partiet på med å velta det private eigedomssystemet og riva det opp med røtene. Det er ikkje lenger privateige, men felleseige av produksjonsmidla, som er det materielle grunnlaget for det sosialistiske styret vårt. I tråd med den materialistiske filosofien held vi no på med å velta over ende all privateigedom med overbygnad og filosofi som høyrer til, til føremon for vår eigen overbygnad og vår eigen materialistiske filosofi. Det er særskilt dette som er kjelden til dei vellukka framstega i spørsmålet om full frigjering av kvinnene, og det er det som opptek oss i dag i dette plenumsmøtet.

Men vi må ikkje sjå på spørsmålet om tilinkjegjering av privateigedom som heilt ut løyst, ikkje fysisk og langt mindre ideologisk. Om dette seier Marx:

«Privateigedom har gjort oss så dumme og trongsynte at ein ting ikkje er vår om vi ikkje har rådvelde over han, det vil seia om han ikkje er til for oss som kapital, om vi ikkje har direkte rådvelde over han, om vi ikkje et eller drikk han eller har han på oss, om vi ikkje bur i han. Kort sagt er han ikkje vår om vi ikkje forbruker han!»

Og Marx held fram:

«Difor vart alle fysiske og moralske kjensler fortrengde av medvitet om å eiga, rett og slett ved at medvitet om å eiga braut alle desse kjenslene ned.»* Vi har ikkje rydda opp i området for akkurat desse private

* Karl Marx, Politisk økonomi og filosofi (1844).

og personlege eigedomskjenslene som Marx snakkar om. Ei slik opprydding krev stor og langvarig innsats av oss for å føra til materielle endringar i dei fysiske eigedomstilhøva og i mykje anna.

Partiet vårt leia proletarrevolusjonen, og han skapte alle dei materielle og moralske vilkåra for å reinska opp i etterlevningane av idealistisk ideologi i medvitet til folk, gjennom ein vedvarande dialektisk, revolusjonær kamp mellom motsetningar. Vi har alltid plikt til å føra revolusjonen vidare og få folk til å gjera den nye verdsåskodinga til si eiga i hjarta og tankar. Folk må leva og tenkja som revolusjonære. Dei må vera i stand til å forklåra det som skjer i livet, utvikla og ordna opp i tilhøva seg imellom og i tilhøva mellom seg sjølve og samfunnet. Dei må byggja på det materialistiske, ateistiske og sosialistiske verdssynet, og ikkje det idealistiske, religiøse og borgarlege verdssynet. Ikkje berre på det materielle området, men òg på det moralske området, må partiet i lang tid frametter føra ein stor kamp for sosialistisk og marxist-leninistisk samfunnsutvikling.

Partiet har aldri og vil aldri lata den marxist-leninistiske utdanninga av folket vårt segla sin eigen sjø. Vi treng styrking og intensivering i organiseringa av utdanninga i partiet og mellom massane.

I alt som vi byggjer, omdannar og skaper nyttar vi dei marxist-leninistiske lovene. Vi gjer inkje som står i motstrid til dei objektive naturlovene eller den proletariske moralen. Men alt må forklarast og forståast av di det har to sider — den gamle som smuldrar og døyr, og den nye som vert fødd og veks seg sterk. Der er mykje oppstyr omkring det gamle som døyr, og difor vert det nye fødd gjennom kamp og strid. For at det nye skal veksa opp snøgt og friskt, må vi sjølvsagt ha eit godt grep om lovene for utvikling og om det vi kan kalla «lovene for motstand». Berre då kan vi seia at utdanninga vår er fullendt.

Kamerat Ramiz Alia har greidd ut om kvinnespørsmålet i meldinga si til politisk utval. Dei verdfulle ordskipa mellom kameratane peika på at vi også må taka særskilte organisatoriske tiltak etter dei linene som meldinga strekar opp. Slike tiltak er ikkje fyrst og fremst særskilte kvinnetiltak. Dei er heilt ut del av utviklinga og trygginga av den sosialistiske økonomien allmennt. Det er dei av di dei utvider vilkåra for breiare kvinnedeltaking i produksjonen, lettar børa av hushaldsarbeid og verkar like kraftig på alle område. Dei vert ei hjelp i kampen mot småborgarlege ideologiske etterlevningar som framleis held kvinnene i ein slags trældom eller i ei stilling av mindreverd i høve til mennene.

Når vi studerer utviklinga av vårt eige og andre samfunn nøy, ser vi

at slike etterleivningar har djupe røter. Kvinnene sjølv meiner det er rett og heilt naturleg at dei er mennene underlegne. Denne sedvanen er eit resultat av dei samfunnsmessige tilhøva omkring det fysiske og åndelege livet til våre mødre og systre. Ettersom vi no endrar samfunnstilhøva, må vi streva etter å kvitta oss med denne sedvanen. Dei samfunnsendingane som proletarrevolusjonen vår fører med seg, har som mål å få vekk motsetningane mellom kjønna, og då må det òg verta slutt på at kvinnene underkastar seg mennene. Engels lærer oss at vi kan sjå på motsetninga mellom kjønna som den fyrste ovringa av klassestrid i menneskesoga.

Proletarrevolusjonen fjernar motsetninga mellom kjønna på same måten som han fjernar kapitalismen, borgarskapet, borgarleg ideologi og mennesket si utbytting av andre menneske, og fører folk fram mot det klasselause samfunnet. Revolusjonen får vekk motsetninga mellom kjønna ved å gjera kvinna fri for alt som hindrar fridom og likskap med mannen.

Giftarmål er ei svært viktig hending i eit menneskeliv. Sjølv om gamle ritual ikkje gjer seg så sterkt gjeldande i dag som tidlegare, er framleis mange tyngjande tradisjonar knytte til denne hendinga.

Engels seier at giftarmål som er tufta på kjærleik er moralsk, og giftarmål finst berre der kjærleiken finst òg. Det burde vera det leiande prinsippet i denne hendinga som er så viktig i eit menneskeliv, i det sosialistiske samfunnet vårt.

Vi må sjå i augo at galne og bakstrevarske tankar om kjærleik gjer seg gjeldande mellom oss. Kjærleik vert sedd på som noko flaut, utillateleg og unormalt. Svært ofte, om ikkje støtt, vert kjærleiken stempla som umoralsk. Han «fører til at kvinnene prostituerer seg og mennene utartar». Slike oppfatningar er galne. Ingen ting har mindre med prostitusjon å gjera enn ekte kjærleik. Det er ingen kjærleik i prostitusjon. Heldigvis har landet vårt aldri vore plaga av den fryktelege pesten som prostitusjonen er. Det er mogleg at vi kunne få tillaup til prostitusjon som eit resultat av ei galen og anti-marxistisk haldning til spørsmålet om kjærleik og giftarmål, eller som resultat av svikt i den praktiske og teoretiske kampen mot borgarlege og idealistiske syn på dette spørsmålet. Vi ville taka kampen opp mot det minste teikn på slike ovringar.

Landet vårt har vore nedplaga av valdsgiftarmål og av dei polygame

reglane til «Sheria»,* med slavebinding og tortur av kvinnene. Landet har vore herja av det katolske lovverket, Vatikanet, som ikkje berre slavebatt og nedverdiga kvinnene, men òg var ei form for åndeleg tortur. Vi har skilt stat og kyrkje og vedteke og sett i verk ei sivillov. Vi har hatt ein nasjonal frigjeringskrig og ein periode med sosialistisk oppbygging. Alt dette har ført til at vi har fjerna for godt den gamle samfunnsskikken. Vi har oppretta ei lov om kva giftarmål som skal gjelda i landet vårt. Vi godkjenner berre giftarmål inngått etter at brura og brudgomen fritt har fått uttrykkja sin vilje foran statsregistraren. Men trass i dette, og trass i at mange fordomar har vorte fjerna i praksis, ville det vera gale av oss å tru at vi er ferdige med å retta opp desse problema, at vi ikkje treng å bry oss meir eller at tida kan taka seg av resten. Vi bør streva etter å nytta tida som best vi kan, til å skapa sosialistiske skikkar og ei tilsvarende folkemeining for vår eigen del og for framtidige slektledd sin del.

Landet vårt er inne i ein sosialistisk oppbyggingsperiode og vi har gjort store økonomiske, politiske, ideologiske, kulturelle og andre framskritt. Likevel er det folk, tilmed kommunistar, som held på galne, patriarkiske meiningar og dei barbariske skikkane med bornetruloving og konekjøp. Det var dette som gjorde oss merksame på at vi ikkje lenger bør setja slike viktige og samstundes fårlege spørsmål til sides.

Vi må ikkje sjå på giftarmål som eit filosofisk omgrep, men som ei handling og eit sosialt faktum. Men eit slikt sosialt faktum har like mykje sin eigen filosofi i vårt samfunn som i det borgarlege samfunnet.

Det borgarlege giftarmålet er vorte ein marknad der mann og kone begge vert selde til kvarandre. Slike giftarmål er ikkje tufta på reine kjensler, men på brutale kjensler for eigedom og private interesser, rikdom, arv og mannleg og kvinneleg prostitusjon. I kapitalistiske borgarregime er det som ser ut som fridom berre juks. Ein dām av modernisering skal liksom syna det som ikkje finst i det heile i røynda, nemleg fridom for individet, og frigjering av kvinna frå kapitalistisk trælking, og reine kjensler. Men i dei landa der kapitalen rår finst desse samfunnsøvringane berre i rekkjene til proletariatet.

*«Sheria» er ei særskild samling religiøse og juridiske føreskrifter frå det muhammedanske føydale lovverket. Samlinga vart til i det nære Austen i perioden frå 7. til 12. århundre. Sheria heilagar makta til dei rike over dei fattige, oppmuntrar til open fiendskap mot dei som ikkje er muhammedanarar og tvingar eit barbarisk lovverk på kvinna. «Sheria»-føreskriftene overlevde og galdt i Albania under den femhundre-år lange ottomanske okkupasjonen.

Men i landet vårt er kvinnefrigjering garantert og tilhøva er lagde til rette for giftarmål tufta på kjærleik. Vi er på veg, som Engels seier, «frå tvangsriket til fridomsriket».

Den marxist-leninistiske ideologien vår må få fram dei reine kjenslene og gjera dei sterke. På dette området står mykje att. Kva seier Engels? Med tanke på innverknaden på familien seier han at det kommunistiske styresettet:

«vil endra tilhøva mellom kjønna til heilt personlege tilhøve. Dette vil skje når privateigedomen er avskaffa og borna får utdanning av samfunnet. Det vil øydeleggja grunnlaget for dei noverande (borgarlege) giftarmåla, nemlig at kvinna underkastar seg mannen og borna underkastar seg foreldra.»

Dette er eit viktig arbeidsprogram for oss. Vi må tenkja mykje på desse marxist-leninistisk lærdomane.

Er ikkje ei av dei viktigaste oppgåvene våre å fylgja med i og rettleia tilhøva mellom foreldre og born på ein marxist-leninistisk måte? Sjølv sagt er det det! Vi må setja desse tilhøva på rett veg, og reinska vekk alt som er gammalt og utgått, idealistisk og småborgarleg.

Dette er omfattande og delikate spørsmål. Borgarlege og småborgarlege syn på eigedom og tilhøyrande idealisme vert ofte blanda saman med reine, gjensidige kjensler mellom foreldre og rettvis rådføring mellom foreldre og born.

Eg snakkar ikkje her om den reine godhugen som foreldre kjenner for borna sine, eller om omsut foreldre syner for oppfostring og utdanning. Eg snakkar heller ikkje om den djupe kjærleiken, vørnaden og takksemnda som borna bør kjenna for foreldra sine gjennom heile si levetid. Marxismen-leninismen ynskjer ikkje å avskaffa desse kjenslene, men å herda, grunnfesta og utvikla dei til ein harmonisk heilskap som ikkje berre femnar om familien, men om heile samfunnet. Eg syner her til dei ovringane og tendensane i dei sosiale tilhøva våre som er skapte og utvikla gjennom ein tilsynelatande «normal framvokster», men som vert omforma litt etter litt under presset frå sedvane og galne meiningar. Resultata er barbariske giftarmål mellom umyndige, jenter vert selde inn i ekteskapet og kvinner og born får slag og mishandling. Alt dette speglar av lovverk og filosofiske syn som høyrer til det borgarlege samfunnet. Det er uttrykk for det borgarlege samfunnet i teori og praksis, borgarleg produksjon og borgarleg ideologi.

* F. Engels: «Prinsipp under kommunismen», November 1847.

Lat oss taka ein skikk og sjå korleis han øvvar seg, som utslag av ei kjensle som fanst før og enno finst. Vi likar det ikkje no, men for fleire tiår sidan var det menn som gjekk frå kona på grunnlag av spørsmålet om ho fødde gutar eller jenter til familien. Det finst døme på slikt framleis. Dette dreier seg om ei biologisk naturlov som korkje foreldreviljen eller vitskapen ein gong kan endra på. Men i dette spørsmålet føretrekk sume folk framleis sterkt det eine for hitt, og nokre gonger får det svært fårlege og alvorlege fylgjer. Dei vil helst ha gutar. Når ein gut vert fødd er det stor jubel. Slik var det ikkje då dottera kom, det var ofte ein grunn for jammer. Slik vert det trekt skilje mellom kjønna, motsetninga vert forma med ein gong dei er fødde, og foreldra gjev sjølve denne motsetninga næring.

I dette ligg noko som strir môt dei naturlege kjenslene som foreldre har for borna sine, same kva kjønn dei har. Men kva kan det vera som ligg så djupt under medvitet at det får foreldra til å gjeva slik sterk forrang til nokre born? Det er eigedomstilhøva som har prega tilhøva mellom foreldre og born. Dei har sett merkje på den borgarlege og småborgarlege rangeringa av borna.

Det borgarlege verdssynet er grunnlagt på privateige. Det ber i seg tanken om at foreldra skal herska over borna sine og taka frå dei rettane og fridomane deira. Dermed er fridomen avgrensa av interessene for privateige og arv. Det er mannen som vernar desse interessene, og såleis óg sonen, ikkje dottera. Dette fører til ideen om at det er mannen «som held heimen oppe», medan dottera høyrer til «einkvan annan». Difor kan dottera seljast og trulovast utan omsyn til alder, berre det styrkjer familien økonomisk eller aukar den private foreldre-eigedom.

Økonomiske interesser fører til at mannen er kvinna «overlegen», til patriarkisk autoritet over borna og til giftarmål utan kjærleik. Foreldra gjev løyve og borna må henta deira samtykkje. Kjenslene vert tenarar for privateigedom, i staden for at privateigedom vert avskaffa. Partiet er fast bestemt på å avskaffa privateigedom.

Når vi opprettar riktige, marxist-leninistiske tilhøve mellom foreldre og born, gjev det stor og heilsleg meaning i einskapen i familien, for han skal vera tufta på høge kjensler og full fridom. Då kan ikkje mannen lenger krevja: «Kona mi skal knela og lya meg, for eg har kjøpt henne», eller «ei kvinne skal arbeida meir enn eit esel av di ho et brød medan eselet et gras».

Partiet vårt bør gjera intensivt ideologisk arbeid for å styrkja den albanske familien. Vi kan berre gjera familien sterk gjennom at rette,

likeverdige tilhøve saman med edle kjensler kjem i staden for underkasting og leivningar etter privateigedommen med sine omgrep. Vi må sjå i augo at vi framleis held på framande tankar.

Sume intellektuelle vil ikkje gifta seg med opplyste kvinner, sjølv om kvinnene har bakgrunn eller status som arbeidarar. Denne ideen er tufta på det småborgarlege synet at mannen skal dominera kvinna og vera henne overlegen. Kvinna på si side skal halda seg innfor dei fire huseggene og driva med hushaldnings-syslar. Det let seg ikkje motseia at slike syn er framande for vårt samfunn, og vi må kjempa mot dei.

Det er ikkje alltid harmoni i familien. Eg skal ikkje taka opp alle grunnane til det, men om ikkje eg tek mykje feil kan dei verkelege grunnane alltid først attende til eigedomsinteresser. Dette er opphavet uansett klesdrakt. Folket uttrykkjer dette i slike ordtak som: «fattigdom føder usemje». Ut frå vår filosofi skulle dette uttrykkjast slik: Dei fattige kranglar ikkje seg imellom, men hevar røysta si mot dei som har økonomisk og politisk makt.

I familien er der ofte usemje, og nokre gongar er der opne motsetningar mellom den unge brura og svigerforeldra. Vi kan seia at begge partar har skuld. Det er mogleg, men vi må ikkje gløyma at foreldra har ein tendens til å krevja at sonen og kona hans skal lyda dei i alt. (Dette er særleg tilfelle med våre foreldre, men det gjeld og oss sjølv, om enn i mindre grad). Foreldra har ikkje reinska opp i sitt eige verdssyn og det er forståeleg. Av di dei er oppvaksne i eit patriarkalsk, borgarleg samfunn, forstår dei ikkje skikkeleg kvifor brura ikkje skal lyda dei i alt. Brura er ei framand jente som er kome inn i familien. Dei ser på ho med skepsis og er redde ho skal føra sonen deira, «berekjelken i huset», vekk frå foreldreautoriteten, og på det viset verka inn på deira personlege økonomiske interesser. Dette skjer noko oftare når foreldra ikkje har anna å stø seg på økonomisk enn inntekta til sonen. Foreldra kranglar ofte med sonen når dei ser at han er glad i kona si. Dette fører til svart-sjuka, småkrangling og manglande godhug mellom brura og svigerforeldra.

Brura, på si side, nærer rettmessige ynskje om å fri seg, å vinna si rette stilling i familien, ikkje berre i høve til svigerforeldra, men og i høve til mannen. Svigermora er fullt klår over kva svigerdottera har lyst til, for ho hadde den same umiddelbare trongen i si tid. Men hennar rettmessige kamp førte ikkje fram den gongen, og difor meiner ho det er gale om kona til sonen skulle sigra.

Her har vi ei motseiing som det er vår oppgåve å få vekk, anten vi er

gamle eller unge, men eg trur det største ansvaret kviler på oss som er yngre. Partiet har farga oss med ideologien til den klassen som skulle gjera oss betre føre til å visa forståing og tålmod andsynes foreldra våre. Sume, tilmed kommunistar, løyner feila sine attom «moderne prinsipp» og let foreldre stå att ved vegskilet trass i at dei sjølve har ein del av skulda. Dette er ikkje rett, og korkje marxistisk eller menneskeleg. Vi bør syna forståing for foreldra våre og den tida dei har levd gjennom. Vi bør hjelpa dei til å halda tritt med den nye tida. Partiet byggjer ei strålende ny tid.

Dei framtidige slektledda i landet vårt skal verta heilt frie frå mange fordomar og etterlevningar av gamle føreskrifter som vårt eige slektledd har lide under. Døtrene våre, som i framtida skal verta verdige mødre og borgarar, vil ikkje lenger kjenna seg hemma på same vis som mødrene våre. Dei vil ikkje som mødrene våre vera utvitne og økonomisk avhengige av mennene, sønene eller døtrene sine. Deira fullstendige økonomiske sjølvstende, opplysning, sosialistisk kultur, og dei albanske kvinnene si forrente stilling i produksjonen, staten og samfunnet, vil i stor grad gjera den nye verda som partiet held på å forma fullkomen. Det materielle og åndelege livet vil bløma som aldri før. Dei opphøigde kjenslene mellom menneska vil verta heilt og naturleg uttrykte mellom mann og kone og mellom foreldre og borna deira. Kjen-slelivet vil verta fritt for dei fortidige, idealistiske, religiøse, patriarkalske og borgarlege etterlevningane som framleis fostrar skadelege og hemmande meiningar mellom oss.

Vi er fullt klare over at dette store arbeidet som partiet har framføre seg vil taka tid og møte alle slags vanskar. Heile slektledd må arbeida med dette. Det er viktig kva metodar partiet nyttar og kva veg dei fører komande slektledd inn på. Kvart slektledd har si eiga oppgåve å utvikla og fullføra. Partiet har gjeve vår eigen generasjon i oppgåve å leggja ein stø grunnmur og velja den strålende sosialistiske vegen. Med visdom og mot fører partiet oss rett fram etter denne vegen. Massane er med i eit digert, harmonisk mangfald av stor innsats, prega av djup revolusjonær vilje. Alle er med på å omforme landet og seg sjølv, å styrkja den sosialistiske økonomien, å utvikla kultur og utdanning. Gjennom dette og i kamp mot gamle syn vert det nye mennesket revolusjonert vidare i landet vårt, og gjennomsyra av ideal som er sosialismen verdige. Der er retning i dette skinande mangfaldet, og den proletariske revolusjonen set kreftene til og er på frammarsj. Vi er overtydde om at dess fortare, betre og meir fullstendig den albanske kvinna grip si eiga rolle, sine ret-

tar og plikter i samfunnet i landet vårt, dess større framsteg vil revolusjonen gjera og dess kortare tid vil det taka før vi når den tida då komande slektledd kan gå vidare og føya til nytt.

Partiet vårt har sett på og ser på den store kampen for kvinnefrigjering som del av revolusjonen og den sosialistiske oppbygginga på alle vis. Kvinnefrigjering er ein naudsynleg føresetnad for verkeleg fri og demokratisk utvikling og framvokster. Vi gløymer aldri kva Marx har lært oss. Han meinte at vi kan avgjera kor langt den historiske utviklinga er komen i ein gitt periode ved å sjå på kor langt kvinnene er komne på vegen til fridom. Kor langt menneskenaturen har sigra er klårest uttrykt i tilhøvet mellom mann og kone.

Så lenge der ikkje er verkeleg fridom for kvinnene i eit land, kan der ikkje vera verkeleg fridom i det landet.

I dette viktige problemet har partiet ikkje vore nøgd med papirvedtak om likskap for menn og kvinner. Vi har sett, set og vil setja lovene ut i livet slik at dei meir og meir vert ein djuprøtt praksis, for, som Lenin seier: «Likskap for loven mellom mann og kvinne er enno ikkje likskap i praksis». Vi ser sanninga i dei djuptgåande orda til Lenin i det raskt skiftande biletet som det sosialistiske livet vårt er. Trass i at vi har vedteke lover om likskap har vi møtt mange vanskar og hinder. Vi må taka mange fleire tiltak før vi endeleg når målet vårt.

Partiet og heile folket må ikkje på nokon måte undervurdere den store rolla som kvinnene har i livet og i revolusjonen. Difor må vi fjerna alle stengsel som held kvinner og jenter vekke frå arbeid, kunnskap, produksjon og styring. Vi må verna dei mot kjeldene til alt som verkar til å setja dei attende i utviklinga, og hjelpa dei til å få fram sin eigen sterke personlegdom og tileigna seg sjølv tillit og mot. Dette er ikkje slikt som eit av kjønna har monopol på, men noko som kjem til, vert fortent og herda i livet gjennom arbeide og studiar.

«Utdanning, kultur, sivilisasjon og fridom», seier Lenin, «alle desse orda som vi høyrer ropt ut høgt i alle dei borgarlege, kapitalistiske republikkane i verda, heng saman med forskreккеleg lågmåls, sjøkkerande, skitne, primitivt brutale, kvinnediskriminerande lover. Slike lover er til dømes lovene om retten til giftarmål og skilsmål, om at born ikkje er like..., om særrettane til mannen og om nedvurdering og fornærming av kvinner!»*

* V.I.Lenin: «Sovjetmakta og stillinga til kvinnene», samla verk, engelsk utgåve, band 30, s. 120. November 1919

For å gjera kvinna fri fylgjer landet vårt difor andre metodar og andre mål enn dei borgarlege kapitalistiske landa. Vi bør arbeida med å gjera kvinna fri så fort at vi tek att den tida som er gått. Frigjeringa av den albanske kvinna har ikkje noko felles med det dei kallar «frigjeringa av kokotter* frå borgarskapet». Vi gjer frigjeringa av våre kvinner til røynd ved å fylgja dei linene som proletarrevolusjonen stakar ut, ved å bruka marxismen-leninsimen og byggja på dei vidunderlege trekka som historia har avdekt hjå dei albanske kvinnene.

Utanlandske inntrengjarar og det heimlege føydal-borgarskapet har halde folket vårt borte frå all kunnskap. Men sjølv om dei var undertrykte i samfunnet og uvitne, spela dei albanske kvinnene inga lita og ubemerkane rolle i å sveisa saman den albanske familien og den albanske nasjonen. Dei verna om tradisjonane og det som var bra hjå det albanske folket.

«I menneskehistoria», seier Stalin, «har ingen viktige frigjeringsrørsler ført fram om kvinnene ikkje har teke del direkte».**

Trass i undertrykkjande tilhøve har dei albanske kvinnene, særskilt på landsbygda, ytt viktige tilskot til økonomisk og sosial framvokster. Dei har vore ei progressiv kraft i så måte. Særskilt fridomselskande og patriotiske kjensler batt dei til arbeid og til jorda, og dei var flinke og utvikla seg til verkelege heltar. «Revolusjonen som pågår», sa Lenin, «kviler på landsbygda. Her ser ein kva han vil seia og kor sterk han er. All røysle med frigjeringsrørsler syner at om ein revolusjon er vellukka eller ei, kjem an på om kvinnene tek del i revolusjonen».* Vi kan ikkje ein augneblink snakka om dei historiske frigjeringskampane til det albanske folket utan å taka med kampen og motstanden til dei albanske kvinnene. Dei kjempa jamsides med mennene, brørne og sønene sine både på stridsmarka og gjennom passiv motstand mot fiendane av folket og landet vårt. Vi forstår godt at kvinna sin medverknad ikkje vart gjort kjend, under samfunnstilhøva før frigjeringa, men det viktige bidraget hennar var vesentleg, uomtvisteleg, mektig, moralsk og materielt. Under den nasjonale frigjeringskrigen var tilskotet og del-

* Prostituert som tek høge prisar, viser til at kvinna er salgsvare i det borgarlege kapitalistiske samfunnet.

** J.V. Stalin: «Helsing til det fyrste landsmøtet av kvinner frå Republikken for Høglandet», Verk, band 5, s. 61, engelsk utgåve (1921).

* V.I. Lenin: «Tale til den 1ste kongressen for arbeidande kvinner i Russland», Verk, eng. utg., band 28, s. 181 (nov. 1918).

takinga til den albanske kvinna jamsides med mannen, sønene og døtrene massiv, sterk og lett å merka, både på landsbygda og i byane. Etter frigjerings sprang styrken, djervskapen, visdomen og patriotismen deira ut til ei stor kraft, på lag som ei fløymande elv.

Veldige endringar har funne stad i livet til dei albanske kvinnene, og vi har hatt stor framgang på alle felt i det nye livet vårt. Denne meldinga til plenumsmøtet i sentralkomiteen har ikkje makta å gjeva eit tilstrekkeleg bilete av dette. Berre sjølv det storslagne livet er i stand til å gjeva oss ein ide om kva store livskrefter partiet har løyst ut gjennom kvinnefrigjerings, kva progressiv skapande kraft som låg skjult i denne delen av folket, kva under kvinnene skaper og vil skapa i framtida, og kva uvurderlege moralske og materielle verdiar kvinnefrigjerings vil tilføra det sosialistiske livet vårt!

Kvinnefrigjerings er ikkje ei «feministrørsle» slik dei har i dei kapitalistiske landa. I landet vårt leiar partiet kvinnefrigjerings. Vi fører kvinneleg framgang opp på eit høgare nivå, opp på eit nivå der kvinnene har same rettar som mennene, der dei marsjerer fram skulder til skulder med mennene i eit fellesskap av reine kjensler og med felles mål og menneskeideal. Marsjen deira er ein del av marsjen fram mot kommunismen.

Alle må forstå kva rettar og fridomar kvinnene og ungdomen har, og vera med på å halda dei ved lag.

*Tale til sekretariatet i sentralkomiteen for Arbeidspartiet i Albania
18. oktober 1969.*

Retten for kvinner og menn til å seia meininga si om alle problem er ei av dei mangfaldige sidene i det sosialistiske demokratiet. Dette gjeld ikkje berre den økonomiske styringa, men særskilt dei sosiale problema, som interesserer oss og som vi diskuterer under einskilde punkt på saklista for dette møtet.*

Det vert lagt merke til at i det økonomiske livet kan kvinner koma med kritikk av menn, og mennene godtek det i ein viss grad. Men dei gjer ikkje det når det gjeld spørsmålet om patriarkiske eller borgarlege «rettar» som tradisjonen fører med seg til nye slektledd. Ikkje nok med at mennene er motviljuge når dei blir stilte andsynes desse problema, men dei strir på ymse vis mot dei. Nokre gongar tek dei i bruk dei mest vondsinna metodane som vi har arva frå fortida, og det er uttrykk for kapitalistisk og borgarleg sinnelag. Dette er sjølv sagt det same som å gå imot, hindra, undertrykkja og innskrenka demokratiet for kvinner og jenter og ungdom allment. Dei undertrykte syner ein rimeleg og rettvis reaksjon.

Undertrykkjinga av demokratiet mellom ungdomen vert gøymt bak påstanden om at dei eldre har veldig verdfulle røynsler, medan unge kvinner og menn vantar røynsle. Ein skal ikkje nytta denne sanninga til å skjella ut ungdomen. Vi veit det er rett å seia at partiet gjennom kampen sin har gjeve kvinnene fridom, sikra dei likskap med mennene og same rettar som likeverdige borgarar i folkerepublikken Albania. Dette er lovfesta og vi har gjort store framsteg i det praktiske arbeidet. Men

* Her vert det synt til to emne som vart granska og drøfta på møtet for sekretariatet i sentralkomiteen i Arbeidspartiet i Albania: «Om visse problem i tilhøvet mellom unge menn og unge kvinner i byane» og «Om visse hovudretningslinjer for striden for å styrkja prosessen med å oppretta nye tilhøve i ekteskapet».

har vi i praksis — politisk, økonomisk og sosialt — fullt ut nådd det høge målet som partiet sette seg? Dessverre må vi vedgå at så ikkje er tilfelle, mykje står att. Mange ti-år med hard politisk og ideologisk innsats må til for å nå dette målet.

Framgangsrusen må ikkje avspora oss. Når vi skal taka mål av framstega våre må vi ikkje berre måla etter prinsipp og lovverk som vi har fastsett, men sjå på korleis dei verkar når dei vert nytta i praksis. Vi må døma etter djup forståing av dei og etter dei endringane som rett forståing fører med seg i det synet folket har på verda. Dette er svært viktig. Endringsgraden i syn på verda frå det gamle idealistiske synet til eit nytt materialistisk syn, vil føra fram til dei kvalitative endringane vi strevar etter.

Det er nett denne endringa frå ei idealistisk til ei materialistisk verds-
åskoding, som er treg og ligg etter framvoksteren elles.

Vi må ikkje gløyma den kursen partiet har fylgt og held fram med å fylgja i desse store sosiale spørsmåla. Det måtte kamp til for at kvinna skulle få personlegdom. Det kunne ikkje skje gjennom påbod. Kvinner og jenter måtte vinna dette gjennom arbeid, skolering og opplysning. Slik sett har vi nådd mange gode materielle og moralske resultat. Men er dette problemet endeleg løyst? Nei, på ingen måte! Det vil fyrst forsvinna under kommunismen. Kvart slektledd tryggjer desse allmene sosiale framstega vidare. Difor må partiet aldri gje seg med å dundra laus på dette sosiale problemet.

På landet som i byen går i dag storparten av kvinnene og jentene på skule og i arbeid. Dette er ein stor ideologisk og sosial så vel som økonomisk siger. Den forelda patriarkalske haldninga som vil halda kvinna innafor husets fire vegger utan opplysning, er knust. Men vi har framleis skikkar og etterleivningar som vi berre kan bli kvitt gjennom stadig ideologisk og politisk kamp. Gjennom grundig ideologisk marxist-leninistisk forståing av framvoksteren til det sosialistiske samfunnet, og med full kvinne-deltaking i arbeidslivet som brekkstang, har partiet lært eldre menn og kvinner så vel som unge koner og jenter at det er livsviktig å arbeida og å møte fram til arbeid. Slik har vi sigrar over mange, men ikkje alle hindringar. Det var inga lett oppgåve. Lat oss ikkje gløyma kampen og vanskane, for då vil vi slutta å ta kampen opp mot nye vanskar. Problema er enno ikkje løyste.

Mange foreldre som arbeider sjølv og som let døtrene sine og svigerdøtrene sine arbeida, og mange kvinner og jenter som er i arbeid, har en-

dra livssyn i rett lei. Men dei held framleis på galne idear. Dei går fram som lusa på tjærekosten av di dei gøymer gamle, fårlege og skadelege fordomar i seg. Nokre forstår ikkje sine egne fordomar av di fordome er blitt til ideal i hjarta og tankar, andre forstår berre delvis og reagerar utan styrke. Ei tredje gruppe forstår at fordome er skadelege, men dei gjer ikkje noko med det fordi dei er redde massane ikkje vil tenkja som dei. Vi kan vel seia rett ut at dei til tider må tru at partiet ikkje vil stø dei av di, ... og på ymse vis knyt tankane deira i hop ulike hendingar som har funne stad.

I fyrste omgang kan vi trekkja denne slutninga: Det er ein stor siger at våre kvinner og jenter arbeider og går på skule, at dei lever, arbeider og kjempar på line med mennene, og kanskje endå meir iherdig enn dei. Alt som dei har vunne og vinn dag for dag har dei klart ved eigen innsats. Dei har nytta evnene sine og mogna politisk og ideologisk.

På fabrikkane, på markene, på skulen, i styringsverket og alle andre stader arbeider kvinner og jenter saman med menn og gutar. Der fins ikkje skilje mellom dei, og dei har skriftleg vern om kvinnene sine rettar. Dei arbeider, kan visa til resultat, kritisera og ta imot kritikk utan skilnad. I det heile ter dei seg svært korrekt andsynes kvarandre i arbeidslivet. Dette er ein veldig stor siger som har gjort det lettare å nå ei stode der det store fleirtalet av kvinner og jenter ikkje blir hindra frå å gå ut i arbeid. Frigjeringa av den albanske kvinna går frametter med hell.

Men det er ikkje automatar som driv på på arbeidsplassane som produserer materielle gode for folket, der kvinner og menn arbeider saman i ein flokk for sosialismen, for eit lukkeleg liv for seg sjølve og komande slektledd, eller i skulane der jenter og gutar utdannar seg i lag og får kunnskap og vitskapleg innsikt som skal setja dei i stand til å tena folket og landet. Det er slike sentra som fyrst og fremst høver til livsutvikling og sosial framvokster. Det er her menneska går gjennom ei stor politisk, ideologisk og teknologisk utvikling, det er her dei får trening i å styra sakene i sin eigen stat og med økonomien. Det er her dei utviklar kunnskap, kultur, smak og moralsk innstilling, det er her det beste som bur i menneska veks fram og vert herda.

På fabrikkane, på markene, på skulen, i masseaksjonar og på kontor arbeider menn og kvinner i lag, held møte, går til sine klubbar, syng, ler og skjemtar med kvarandre, kjenner seg som kameratar og oppriktige vener. Det er jamvel nokre som forelskar seg og giftar seg. Slik er livet. Dette er naturleg, ikkje unaturleg. Slikt finn stad og bør finna stad i den

proletariske moralen sitt høge sinnelag. Kan hende vil ein som let til å vera veldig flink reisa seg og seia: «Der er og ting som den proletariske moralen ikkje tillet.» «Ja, det er der», svarer vi. Dei som hevdar noko anna er korkje realistar eller marxistar og vantar den mest grunnleggjande kjennskap til den dialektiske materialismen. Dei forstår ikkje kva menneska kjenner og lid, kva som gler og skuffar dei, kvar dei kjem til kort og at dei kan gjera feil — deira psykologiske kjennemerke. Dei forstår heller ikkje metodane som partiet nyttar med umåteleg stor visdom, tolmod og omsut, for å hindra at folket gjer feilsteg.

Det eg vil framheva er fylgjande problem: Denne nye utdanningsånda, dette nye fellesskapet på arbeidsplassane og i skulen skulle vera midtpunktet for all aktivitet i folket. Her skulle folk henta inspirasjon til det dei gjer i samfunnet og i familien når dei er borte frå arbeidsplassen. Eg trur dette er svært viktig. Dette er den andre nykelen som vil opna portane heilt og bryta ned mange småborgarlege fordomar i det sosiale livet, slik kvinne- og jentedeltaking i arbeidslivet og skulen overvann alle fordomar og opna vegen for dei. Der bør berre vera eitt leve-sett. Vi er ikkje tente med to eller tre. Faktisk er der fleire.

På arbeid, heime og ute er der mange som har eit rett, ope, kjærleg og kameratsleg levevis. Det finst ikkje prinsippendingar for dei frå stad til stad. Sjølv om dei ikkje er immune har dei kvitta seg med dei største leivningane frå gamletida. Vi må gjera det klårt at dei ikkje er liberalarar i negativ forstand. Dei kjempar mot baksnakk og sladder, dei er ikkje lengre offer for den patriarkalske familiefortida og bakstreverske meiningar, dei let ikkje tilfeldige feil i arbeid og livsførsel vera ei bør for seg. Dei marsjerer djervt fram etter den vegen partiet har staka ut.

Der er andre som handlar meir eller mindre rett på arbeidsplassen, men elles i samfunnet bøyer dei seg motviljuge for krefter som gjer dei svært atterhaldne, sløve, feige, usikre, tvilande og folkefiendslege. Dette skjer med enkelte av mennene våre, men dessverre oftast med våre systre, døtrer og koner. Hovudgrunnen til det er feilaktige haldningar og meiningar mellom mennene. Dette er kjelda til at kvinnene er redde av seg både ute og heime i familien, mot sin eigen vilje. For det er spesielt i heimen at mennene let kjenslene få fritt spelerom.

I det store og heile har kvinna fått tillit til si eiga økonomiske frigjering, men politisk og moralsk står det enno mykje att før ho kjenner seg likestilt med mannen heile tida og under alle vilkår. Ho er framleis kua av at den «overlegne mannen» har overlevd, og ho er redd ho har

bakstreverske meiningar, sjølv når ho har retten på si side. På den andre sida er kvinna ei gladlynt og gavmild skapning og mykje nærare knytt til familien. For ikkje å svekkja desse banda ofrar ho prinsipp som gjeld eigne rettar og eigen personlegdom. Der finst menn som misbrukar og utnyttar desse fine kvinnelege trekka.

Nokre menn meiner at dei er tente med å snakka om «kvinnefrigjerung», men inst inne trur dei ikkje heilt på det dei sjølv seier. Slike menn hellar til å teia når kona, dottera eller systera går på fabrikk møte eller klubbmøte og syng og dansar på heilt uskuldig vis med dei mannelege arbeidskameratane sine. Men når ho kjem heim luftar han bakstrevarsinnet og seier: «Kvinner skulle koma rett heim», og spør: «Kven var den mannen du hadde fylgje med på gata?», o.s.b. Og du verda! Det ville vera ein skandale om nokon av dei mannelege arbeidskameratane hennar skulle vera frekk nok til å vitja henne i heimen! Etter synet til denne trege mannen kan berre kvinnelege slektningar sjå til kvinna i heimen. Når familieoverhovudet ikkje er heime, er vitjing frå ein framand, ein arbeidskamerat, sett på som umoralsk. Slike konservative som skrik og ropar om «kvinnefridom» er i røynda for «avgrensa fridom» eller mannsk kontrollert fridom, slik regelen var då bestefar levde. Slike menn har det synet at mannen, ikkje kvinna sjølv, skal stå vakt om hennar ære.

Sume menn (og dei er ikkje få og ikkje slette menn, men vi må reinska vekk dumskapen deira) held fram med å meina at kvinna ikkje skal ha eigne mannelege vener og kameratar, som kan koma heim til henne, helsa på henne, gå turar eller sitja i parken med henne. Er der noko gale i slik omgang? I det gamle samfunnet var det jo slik at kvinna skulle halda seg inne. Ofte fekk ho ikkje syna seg for sine eigne mannelege syskenborn, langt mindre mannen sine vener. Denne stoda er heilt endra. Det same må skje med desse opprotna tankane.

Kvifor skal mannen ha rett til å sjå kven han vil kvar han vil, medan kvinna ikkje har same retten? Kvifor kan mannen spasera med ei kvinne frå arbeidsplassen, medan kona blir dømd av folkemeininga når ho gjer det same i lag med ein arbeidskamerat? Kvifor skal mannen og konservativ folketru ha to ulike haldningar til kvinna på fabrikken og kvinna i samfunnet? Den einaste grunnen er at mennene framleis er påverka av det gamle. Dei snakkar om demokrati og om fridom og rett for kvinna, men dei har inga riktig og djup forståing for desse livsviktige sosiale problema. Enkelte gjev seg ut for å vera ærefulle menn med høg moral, medan dei held på det gamle i desse spørsmåla. Dei forstår ikkje at det

gamle er grunnlag for mykje ulukke, dramatikk og urett. Om partiet hadde lete seg leia av slike menn, ville kvinna framleis vore slave og levd eit hundeliv innanfor husets fire veggar, skild frå skulegang og kultur, eit liv i vonbrot og sorg. Som sauer ville dei bli selde for ein ussel penge, eller skilde frå mennene sine eller drepne etter kyrkjereglane. Nei, den tida er slutt ein gong for alle, og partiet vil slåst med all si kraft mot leivningane etter denne fælslege tida.

Nokre kjem med innlegg mot ekteskap inngått gjennom mellommenn. Dei gjer rett i å døma dei foreldra som trulovar umyndige ungar og sel dei for pengar. Dei går mot store bryllaupsfestar og stor medgift. Dette er partilina. Den må vi ha eit fast grep om og utføre nøyaktig. Vi må ta alvorlege tiltak mot dei som krenkjer denne lina. Vi må ikkje la oss narre til å tru at det er slutt på desse vonde skikkane eller at vi kan kvitte oss med dei i ei handvende. Dei er sosiale uting som kanskje ikkje ter seg i den same gamle demonstrativt brutale drakta. Der er folk som vil finna påskot til å sukra gifta. Dette er nett det som sume gjer.

Partilina er meir enn kamp mot dei tinga eg nett har nemnt. Partiet har staka ut ei marxist-leninistisk line for eit verkeleg sunt og stabilt ekteskap tufta på gjensidig forståing, fritt og ærleg samtykke, og ekte, eldfull og rein proletarisk kjærleik mellom den unge mannen og den unge kvinna. Dette skaper vilkår for ein sunn og harmonisk familie.

Vi kan seia at vi har hatt hell og framgang etter som vi har fylgt denne lina. Men vi må og vera klar over at dei gamle oppfatningane som folk har er eit hinder i vegen for oss. Vi må ikkje vika unna, men sjå opp for slike hinder og fordømma dei.

Nokre eldre folk syner mistillit til at ungdomen kan få ei riktig forståing av kjærleik ut frå den proletariske moralen. Eg trur ikkje denne mistilliten er velfundert. Storslagen livsførsel og høg eksemplarisk moral mellom ungdom gjev ikkje prov på det! Like lite som vi kan generalisera ut frå einskildtilfella av skilsmål mellom eldre, kan vi generalisera ut frå einskildtilfella av dårleg oppførsel. Sjølv om vi høyrer om skilsmål mellom dei unge, er der faktisk fleire skilsmål mellom eldre par.

Særskilt nokre foreldre er redde for at dottera skal få dårleg ord på seg og at folkemeininga skal fella dom over henne. Denne angsten har sitt opphav i gamal tankegang og er årsak til den kjensgjerninga at jenta har fridom i ord, men i røynda er nekta retten til å bli kjend med og velja den ho elsker. Dette er eit svært alvorleg problem. Ved første augnekast kan det synest feil å seia at ein far ikkje har rett til å vera

redd, for han både har og bør ha rett til å kjenna omsut. Men korkje i prinsipp eller i praksis har han rett til å nekta dottera hennar fridom og rett. Tankegangen hans må vera å læra dottera å takla livet og å vinna over fåremoment. Han bør forklåra og få henne til å forstå dei ymse fårene som ein kan koma ut for i livet. Han bør ikkje te seg som ein patriark, men som ein revolusjonær føresett. Småborgarleg redsle og blygskap må ikkje hindra han i å fortelja henne om proletarisk kjærleik alt før ho har forelska seg i ein gut ho har blitt kjend med. Ein føresett skulle hjelpa dottera si over svingningane i livet, for livet er ikkje alltid ein dans på roser. Han skulle hjelpa henne slik at ho ser han som ein føresett og ein kamerat på ein og same tid, ikkje som ein masut kritiker og omsynslaus diktator.

Nokre seier at det unge paret «skulle bli kjende med kvarandre før dei giftar seg», men ikkje alle forstår kva dette tyder i full breidd. Dei konservative meiner det er nok å læra kvarandre å kjenna av utsjåande, og slikt kan gjerast kva tid som helst — på gata eller frå eit vindaug. Om dei likar kvarandre «på avstand» kan dei gifta seg. Dette vil seia at før dei kan skjemta med kvarandre, gå tur, sitja saman i parken eller gå på kino i lag, må dei trulova seg offentleg og feira trulovinga. Med andre ord — dei må gifta seg. For ein herleg kjennskap dei har til kvarandre då! Dette er likt den tida då ekteskapet var som å «kjøpe katta i sekken».

Men vi har óg det andre grensetilfellet av ungdom som er liberal og utsvævande i sitt syn på tilhøve før ekteskapet. (Heldigvis er denne gruppa lita av di folk går i arbeid og får sunn opplysning i familien og gjennom ungdomsorganisasjonen til partiet). Dette synet er eit typisk uttrykk for borgarleg og småborgarleg degenerering. Vårt parti, ungdomen og folkemeininga bør føre ein vedvarande politisk og ideologisk kamp mot slik framferd.

Vi har ekte, ærefulle og oppriktige proletariske tilhøve mellom unge menn og kvinner. Slike tilhøve treng ikkje vera retta inn mot ekteskap. Slike normale tilhøve, med open og hjarteleg kontakt menneska imellom, er eit naturleg levevis, eit logisk og naturleg uttrykk for kameratskap i samfunnet. Dei er ei vidareføring av den reine og ærlege venskapen mellom born. Men kjenslene er blitt sterkare av di der er meir moden vurdering, vidare synsfelt, og større område for samvirke, som vil kunne styrkja kjenslene ytterlegare og sveisa folk enno tettare saman. Frå slike livs- og arbeidstilhøve kjem den naturlege kjærleiken som fører eit par saman til einskap og ekteskap.

Men no tek det til å bli vanskeleg. Det er i denne leia vi må setje i gong alvorlege studiar i partiet, mellom ungdomen og folket. Vi må få klårt fram dei synspunkta som eg no skal leggja fram. Kva for syn er det som treng klårgjering?

Vi må kjempa mot det anti-marxistiske, borgarlege, utsvevande synet som viser ringeakt for både menn og kvinner! «Det er kvinnene sin lodd i livet å tena berre som sengekameratar, og mennene har som einaste mål å finna ei kvinne, kva kvinne som helst, som kan tilfredsstille seksualdriftene hans.» Dei som held slike syn er dyr, ikkje menneske. Dei forstår ikkje meininga med hug, kjensler og hjarta. Dei forstår ikkje den sanne kjærleiken som bind mann og kone, venskapstilhøva mellom menn og kvinner i samfunnet eller den normale framvoksteren av venskap mellom unge menn og kvinner. I kvar ein aktivitet som menn og kvinner går i lag om, ser dei berre den ukontrollerte, hemningslause kjønnslege «kjærleiken». Borgarskapet er i ferd med å røtna opp. Men vår patriarkiske, småborgarlege, konservative mann drøymmer om fortida då han brukte å stengja kona og dottera inne i eit bur, då han dengte, skilde seg frå eller tilmed myrda kona si, og selde dottera for pengar. No kan han ikkje gjera desse tinga meir, sjølv om han vurderer dei som fullbyrding av rettferd og ære for kona si og for stammen. Demokrati, fridom og rett for kvinna er etter hans syn oppløysing og krenking av moralen.

Ingen må undervurdere den fåren som slike folk utgjer, for dei finst. Med baksnakket sitt bryt dei ned og hindrar sosial framgang.

Eit eksempel! Kven har skulda for at der framleis er så få ekteskap mellom gutar og jenter som før hadde ulik religion? Er det dei unge som har skulda? Nei, på inga måte! Sjå her! Der er framleis gutar og jenter som ikkje har gifta seg fordi dei bur i same landsbyen, trass i at der kanskje er tjue eller fleire slektledd mellom dei. Kan ungdomen skuldast for dette? Nei, ikkje i det heile teke. Partiet vernar om gutane og jentene med heile sin styrke, og alle kjenner til den store innverknaden til partiet. Difor må vi leita fram og kjempa mot skulda ein annan stad — den reaksjonære ideologien.

Eg såg skilsmåls-statistikken ein dag. Han gav ikkje grunn til mismot. Der var unge par som skilde seg, men dei fleste var i sett alder. Difor må dei konservative passa seg for å leggja skulda på at dei unge ikkje er mogne nok. Grunnen til skilsmål kan m.a. vere at dei ikkje kjenner kvarandre fullt ut, eller at dei har vore uheldige ein gong i livet. Vi må ikkje seie at stoda er ideell. Men om ikkje familien, skulen, ungdoms-

organisasjonen og partiet hadde skolert gamle og unge menneske i å takla dei reine kjenslene til ungdomen og føre dei i rett lei, ville der ha vore enno fleire skilsmål.

Kva skjer? Ungdomen ynskjer å føre eit normalt liv, men fyrste gongen dei spaserer saman er dei trulova i fylgje folkemeininga. Då har dei ikkje ofra det ein tanke enno sjølve. Dette er dobbelt skadeleg av di guten og jenta har rett til å bli kjende med andre gutar og jenter. Ein slik flau opinion trulovar og skil dei etter eigen vilje, og spinn i hop ei mengd rykte, spesielt om jenta. Guten blir døypt jentefut og jenta umoralsk. Dette når foreldreøyra og vekker dei nedervde kjenslene. Jenta får ikkje gå ut. Dei slær henne og seier kven dei meiner bør vera den framtidige mannen hennar. Under slike vilkår må jenta nytta mange knep for å skåna seg mot folkesnakket og mot far sin. Difør møter ho gjerne den ho har kjær om natta på ein bortgøymd stad vekk frå folk som kjenner henne.

Det som rammar ungdomen vår er ein tragedie, kledd i ein moral som ikkje er vår. Denne ulukka er pressa på dei av sjukelege meiningar haldne oppe av ein grufull sladder. På den eine sida freistar partiet vårt og regjeringa vår på ein riktig måte å skape varme og kameratslege miljø kring arbeidet, slik at folk kan leve som vener i samfunnet. På den andre sida verkar all denne småborgarlege arven. Dessverre er der og kommunistar som, med eller utan vilje, blir offer for slik stivnakka tankegang. Desse tilhøva ligg attende for tida og er opphav til ugrunna sladder, rykte, krangel og sinte utbrot, botnlaus svartsjuka og tilmed vald. Partiet før nytte den sterke stillinga si til å fyre av ei skotsalve mot alle desse utinga, som skader samfunnet vårt og forgiftar den glade og muntre livsførsla til unge menn og kvinner. Vi må ikkje la ugraset vekse, men riva det opp med røtene.

Det ville vera gale og urealistisk å seia at brysame ting som er forbodne ved lov, ikkje finn stad i samfunnet vårt. Vi har ikkje og må ikkje lata att augo for desse negative hendingane, desse flekkane som samfunnet vårt har arva frå fortida.

Vi må få godt tak i den stunda vi går gjennom, som partiet analyserer frå stadig nye synsvinklar. Partiet strevar, ikkje utan hell, etter å gje problema ei riktig løysing. Lat oss ikkje gløyma at det er kort tid sidan vi forlet det vanskelege og mørke stadiet då problema blei forståtte og løyste på heilt andre måtar. Gjennom kamp og revolusjon har vi gått frå det hundreår gamle stadiet med føydal og borgarleg tåkeleggjing og fascisme. Vi har teke til med den sosialistiske perioden. Viktige end-

ringar har funne stad i landet og folket vårt. Jordoverflata kan endrast fortare, men 25 år er svært kort tid til å riva opp med rota den vonde arven frå fortida i menneskemedvitet. Difor held partiet fram med å revolusjonera folket og heile samfunnslivet i landet vårt, og vil alltid halda fram med det.

Vi må ta vare på den lina som har ført til framsteg i arbeid og livsførsel mot all fetisjisme*, fatalisme og idealisme, av di slike syn ikkje rustar oss til å takle svingingane i livet eller til kamp. Livet er ikkje statiske ideal, men utviklar seg gjennom kampen mellom motsetningar. Det nye som blir fødd kjempar mot det gamle som døyr, og dette fører stadig til nye kvalitative framsteg. Der er folk som tviheld på det gamle og ser det som den «høgaste fullbyrding». Men når dei har slike feilaktige idear om enkelte ting skjer ein av to ting: Anten tapar dei illusjonane og ser seg nøydd til å forsona seg med det nye, meir framstegsvenlege og revolusjonære, eller dei motarbeider det nye.

Ingen makt i verda kan undertrykkja eller oppheva lova om dialektikken eller revolusjonen, for den verkar uavhengig av menneskeviljen. Dei marxist-leninistiske partia ser på denne lova som si lov. Den dialektiske materialismen er deira filosofi.

Tida mogna og det albanske kommunistpartiet blei stifta, mot ynskja til fascismen og reaksjonen og terroren deira. Den nasjonale frigjeringskrigen måtte bryta ut, og folket måtte reisa seg og gripa til våpen anten «onkel» ville det eller ei. Dei som var for ein nasjonal frigjeringskrig, tok geværet sitt. Med partiet i spissen kjempa dei mot inntrengjarane og frigjorde Albania. Partiet respekterer og ærer «onkel». Men fridom for Albania er utenkjeleg utan å frigjera den albanske kvinna. Ho må få dei rettane ho har krav på, både formelt og reelt. «Onkel» bør vera fylgjestreng og halda tritt med revolusjonen. Om han ikkje forstår desse tinga bør partiet setja store krefter inn på å få han til å skjøna. Om han ikkje er overtydd må partiet overtyda han, dersom han held fram med å vere usikker må det nøytralisere han, og om han lyfter handa mot revolusjonen og proletardiktaturet må det undertrykkja han. Det nye og progressive må kjempa mot slike menneske.

Spørsmålet som stiller seg for kommunistane, ungdomen vår og folket vårt er å forstå korleis denne dialektiske lova verkar i kvar ein-skild utviklingsprosess, og korleis vi i praksis skal nytta henne konkret i alle ytringar. Vi er inne i ein periode med omdanning frå eit samfunnsstadium til eit anna. Vi har med hell sett i verk store reformer, og

* fetisjisme: dyrking av ting.

vi har møtt, møter og vil møte motseiingar. Dei er nøyddde til å dukka opp ut frå klassekampen, kampen mellom motsetningar, kampen mellom eit marxist-leninistisk og eit idealistisk syn, og kampen mellom det nye som er fødd og i vekst og det gamle som går attende og døyr.

Partiutvala og partiet må leggja større vekt enn dei har gjort til no på å forklara desse teoretiske hovudsetningane. Dei må forklara kampen mellom motsetningar og alle sosiale problem grundig og med tolmod. Dei må ikkje vere overflatiske eller idealistiske og patriarkalske, men fylgje den nye proletar-lina — den dialektiske materialismen.

Alle stader er det kome i gong systematiske og grundige studiar av partihistoria. Dette er veldig bra. Men ein kan ikkje studera og få djup forståing av partihistoria på kort tid. Slik studiane har starta er der tildels ein fåre for å fara for lett over studiane av dei marxist-leninistiske klassikarane samt dei mange omfattande og stadig nye partidokumenta som trengst i den daglege kampen. Desse dokumenta er sjølvstøtt ein vesentleg del av historia til Arbeidspartiet i Albania og kjem i seinare kapittel. Difor kan vi ikkje årsaka oss og la vera å studera dei marxist-leninistiske klassikarane og partidokumenta fordi vi er opptekne av partihistoria. Vi bør alle gjere ein innsats for å få eit godt grep om desse tinga og om å nytta dei på rette måten.

Om fremjing av det sosialistiske demokratiet i familien.

*Tale til sekretariatet i sentralkomiteen for Arbeidspartiet i Albania
24.mai 1972.*

Eg vil og seia nokre ord i samband med dei spørsmåla vi undersøker på dette møtet i sekretariatet. Fyrst vil eg få uttrykkja kor nøgd eg er med dei gode og gjennomtenkte kommentarane til kameratane som arbeid med organiseringa av Kvinneforbundet i distrikta.* Eg er veldig glad for at partiet har fostra slike flinke kameratar, gjennom arbeid utan stogg. Dei har ei djup forståing av partilina, og er i stand til å setja henne om i praksis på riktig måte. Eg tvilar ikkje på at partiet har hundre og fleire tusen slike kvinnelege kameratar. Alle, ikkje minst partiet, bør verdsetja dei høgt og gjeva dei mot og støtte i det arbeidet dei driv. Vi må ikkje gjeva dei sentimental støtte i borgarleg forstand av di dei er kvinner og «kvinna er det svake kjønn», eller av di «partiet seier vi skal stø dei». Men vi skal stø dei av di kvinnespørsmålet er særskilt viktig. Kvinna er ikkje berre til for å føda born. Ho er ei samfunnsmessig skapning. På alle nivå og frå alle synsvinklar er livet og heile framvoksteren til menneskesamfunnet knytt til kvinna.

Heilt frå stiftinga har partiet kjempa, kjempar og vil halda fram med å kjempa for full kvinnefrigjerung. Grunnen er ikkje berre at kvinna er halve samfunnet, men partiet kjempar av di det har som prinsippfast politikk å frigjera alle massane i folket. Partiet vårt og kommunismen har som mål å fri dei undertrykte frå økonomisk utbytting, frå manglande demokratisk fridom, og meir allment, frå alle etterlevningar av ulikskap i samfunnet. All kamp som partiet har ført, har hatt som mål å fri alle arbeidande menneske i Albania, kvinner og menn, unge og gamle. Denne kampen heldt fram heilt til folket vart frigjort og vann politisk, sosial og økonomisk fridom.

* Kvinnene som har ansvaret for kvinneorganiseringa i Permet, Shkodra, Elbasan og Mirdita områda var inviterte til å taka del på dette møtet i sekretariatet for sentralkomiteen i APA.

Mykje innsats og offervilje grunnfesta sigeren på ei ny tuft og med nye prinsipp. Økonomien vart organisert, og den ideologiske, politiske og moralske folkeopplysninga, kulturen og anna vart utvikla med mykje slit og strev. Partiet har gjeve makt til folket og står no i spissen for å byggja eit lukkeleg liv i eit sosialistisk samfunn. Livet vårt er i veldig sig framover. Revolusjonen er i utvikling utan stans, og vert meir djuprøtt på alle område. Heile tida kjempar vi for å bedra det materielle og kulturelle nivået til dei arbeidande massane. Framstega gjer at vi ikkje kan samanlikna oss med fortida. Men vi må vera klåre over at der er mange manglar og ulikskaper, trass i framvoksteren. Der er t.d. forskjellar mellom dei økonomiske, sosiale og kulturelle tilhøva i byane og på landsbygda. Tettstadene og byane har meir masseforbruksvarar. Trass i all innsats for å gjere dette og andre skilje mindre, er det langt att til vi har klart å fjerna dei heilt. Det har enno ikkje lukkast for oss å gjeva folket det dei treng mest, korkje i kvantitet eller kvalitet. Som vi alle veit er det eit mål for partiet å utstyra heile folket med marxist-leninistisk utdanning og kultur, men her er det óg skilnader, og det er naturleg under dei noverande tilhøva. Det vil koma ei tid, etter mange slektledd, når desse markerte ulikskapane i landet vårt ikkje lenger er til. Det vil alltid vera nokre som har meir eller mindre utdanning enn andre, men det vil ikkje lenger vera analfabetar og folk som berre kan lesa og skriva litt. Trass i alle skilnader mellom menneska vil vi få eit mykje høgare utdannings- og kulturnivå enn vi har i dag. Dette vil naturlegvis skje som eit resultat av den store økonomiske utviklinga i landet vårt og som eit resultat av utviklinga i utdanning og kultur. Desse framstega vil vera grunnlag for nye betringar i livet til folket vårt — økonomisk, kulturelt og utdanningsmessig. Som eit resultat av framstega vil det verta mindre handlingsmon att for århundre-gamle småborgarlege etterlevningar som sit att i menneskemedvitet. Det same gjeld borgarleg og revisjonistisk moral og ideologi. På denne måten vil den marxist-leninistiske forståinga av alle spørsmål verta klårare. Dei ulikskapane det er snakk om finn vi óg i tilhøva mellom menn og kvinner.

Vi snakkar om ulikskap mellom menn og kvinner, om undertrykkjing og om vegen til full kvinnefrigjering. Då er det klårt at vi ikkje må tenkja oss den slags ulikskap og klasseundertrykkjing som folk vart utsette for i dei første sosialistiske økonomiske samfunnsformasjonane. Under dei noverande tilhøva er det partiet som strekar opp vegen til full kvinnefrigjering. På same vis som vi kjempar for å få bort det økonomiske gapet mellom by og land, vil vi kjempa for å få bort ulikskapen i tilhøva

mellom menn og kvinner. Vi vil oppnå full likskap, ikkje berre for lova, men i praksis. Dette er eit grunnleggjande og særskilt viktig spørsmål under byggjinga av sosialismen.

Partiet byggjer på marxismen-leninismen og har gjort og vil gjera stor innsats i kampen for full kvinnefrigjering. Kvinneledtaking i produktivt arbeid har spelt ei viktig rolle i utvidinga av den økonomiske fridomen til kvinnene. På same tid har det hatt stor politisk og ideologisk verknad at ho er med i produksjonen og det har ført til radikale endringar i retning av å minska ulikskapane mellom menn og kvinner. Partiet er ein politisk organisasjon som leier proletariatet og inspirerer heile folket alle stader. Partiet kan ikkje lukkast i noko av sitt leiande arbeid utan brei kvinneledtaking, fordi kvinneproblema har med alle andre vanskar å gjera. Vi kan ikkje seia at dette eller hitt politiske, økonomiske, sosiale eller kulturelle problemet berre vedgår mennene. Vi kan ikkje setja til sides kvinnene, som utgjer ein viktig del av samfunnet. Det er ikkje kvinnene si eiga skuld at dei ligg attanfor i kulturell og utdanningsmessig utvikling.

Kampen for full kvinnefrigjering må ikkje gløymast eit augneblink. Denne kampen har med minsking av eksisterande ulikskaper å gjera, på den økonomiske, utdanningsmessige og kulturelle området, mellom ein del av folket — kvinnene, og ein annan del av folket — mennene. Denne viktige innrettinga til partiet må vi skjønna dit at vi vil leggja tilhøva til rette for å letta det trøytande arbeidet som kvinnene har, med oppfostring og utdanning av borna. Det er naudsynleg å skaffa forbruksvarar og etter kvart det elektriske utstyret som må til for å korta ned tida til husarbeid. Det er framleis nesten berre kvinna som gjer husarbeid, trass i at partiet har insistert på at dette arbeidet skal delast mellom alle familiemedlemene. Alle grunnorganisasjonane i partiet, alle styringsorgan, alle kooperative og sosiale organ, kvar ei verksemd eller institusjon og alle individ må syta for at ulikskapen mellom menn og kvinner vert fjerna på den staden der dei arbeider. Alle må tenkja på å gjera desse ulikskapane mindre, på same vis som dei tenkjer på og arbeider for å gjera ulikskapane mellom by og land mindre. Dei av våre kvinnelege kameratar som er mest politisk, ideologisk, utdanningsmessig og kulturelt skolerte er i ei stilling til å forstå og kjenna skilnaden betre enn andre. Dei må vera hovudkrafta kvar dei enn arbeider, i å taka opp med kollektivet både dei pliktene som kvinnene har andsynes samfunnet og dei pliktene som samfunnet har andsynes kvinnene. I dag har vi slike kvinnelege kameratar både i byane og på landsbygda.

Røynsle har alltid prova at når partiet tek opp eit problem og mobiliserer massane for å løysa det, klarer vi å nå alle mål trass i at det kan sjå vanskeleg ut. Slik vart skattane og systemet med tvungen akkumulasjon av jordbruks- og fe-produkt letta då partiet sette alle krefter til. Då partiet tok opp spørsmålet om å syta for elektrisitet til alle bygdene i landet vårt, som eit heilt naudsynleg tiltak fordi sosialismen ikkje kunne byggjast med landsbygda i mørket, vart denne oppgåva fullført heilt utmerka. Partiet gjer det same for å oppnå full kvinnefrigjering. Dette spørsmålet har særskilt med den ideologiske og kulturelle revolusjonen å gjera. For å oppnå dei beste resultata på dette området må vi insistera fast på at heile folket i alt dei gjer tek med seg lærdomen til partiet og gjer spørsmålet om kvinnefrigjering til eit problem for alle.

Partiet lærer oss at revolusjonær kamp fjernar alle dei fortidige etterlevingane i medvitet til folk, så vel som fylgjane. Dei veg tyngst på kvinna, ikkje av di ho sjølv ynskjer det, men av di herskarklassen nørte opp under dei stive fortidige syna for å verna om interessene sine med det som var deira makt — religionene og mannsmakta. Mennene må aldri tru at dei elsker fridom meir enn kvinnene, sjølv om kvinnene har mindre utdanning og kultur. Undertrykkjinga ligg som ein bær på folk som ikkje er fullt ut likestilt med andre og dei elsker fridom meir enn nokon. Dette gjeld i familietilhøva, på same måten som det er sant at slaven elsker fridom meir enn slaveeigaren, leilendingen meir enn føydalherren og proletaren meir enn borgaren.

Vi bør kjenna djup medkjensle med dei jentene som vert selde av patriarkiske, konservative og bakstrevarske fedre, og med dei kvinnene som får kjeft og tilmed slag frå mennene sine, sjølv om dei slit hardare enn mennene. Dersom vi får ei djup forståing for kjenslene til kvinnene vil vi sjå at kvinnene, i slike høve som eg har nevnt, har mykje opprør i seg. Kor grenselaust er ikkje deira ynskje om å be partiet gjera seg fri? Partiet må finna passande former, måtar og middel til å møta krava frå kvinnene, anten krava er økonomiske, utdanningsmessige, kulturelle eller anna. Det er fyrst og fremst vi, kommunistane, som har ansvaret for å setja dette oppdraget ut i livet, for det er vi som er dei mest framskridne samfunnsmedlemmane. Vi er meir revolusjonære og vi er utstyrte med marxismen-leninismen, sosialistisk kultur og partilærdomane. Dette gjer oss i stand til å vita kvar vi står og kva veg vi skal slå inn på. Det fører oss og hindrar oss frå å hamna i ei blindgate. Partiet arbeider for vår ideologiske, politiske, kunnskapsmessige og kulturelle utvikling. Det er ei viktig kraft i byggjinga av sosialismen, og har sett oss i stand til

å sjå hinder i augo, kjempa mot dei, sigra over dei og alltid sigra frametter.

Nivået i skjonsemda for mange spørsmål er ulik, av di samfunnet vårt er sett saman av folk frå ulike slektledd og med ulike levekår. Den eldre generasjonen har gjort framskritt gjennom utdanning og etterutdanning. Dei har mange gode sider og nyt respekt av di det var dei som skapte revolusjonen. Men den eldre generasjonen har ikkje enno vorte skikkeleg kvitt gamle, føydale, konservative og småborgarlege idear og meiningar. Dette kjem særskilt til uttrykk i familietilhøva, og konkret i tilhøva mellom mann og kone. Om partiet ikkje forsto denne røynda ville det hamna i eit feilspor og vera ute av stand til å sameina kreftene sine for å få til dei progressive endringane som det nye historiske stadiet i den nasjonale utviklinga krev: full sosialistisk oppbygging. Om vi er nøgde med allmene utsagn kan vi påstå at kvinnene har fått politisk, juridisk og sosial fridom. Men då let vi att augo for dei økonomiske, kulturelle, moralske og politiske ulikskapane som framleis finst i familien mellom kone og mann. Då kan vi ikkje mobilisera partiet som hovudkraft i kampen for å fri og frelsa dei undertrykte. Då kan ikkje partiet trekkja massane ut av denne stoda. Særskilt gjeld det kvinnene som i mange hundreår har vore mest undertrykte.

Spørsmålet om å betra kultur- og utdanningsnivået i landet vårt er umåteleg viktig for alle, men særskilt for den eldre generasjonen. Mellom dei er det mange som har mindre kunnskap enn dei unge som er oppfostra og utdanna under dei tilhøva som rår i det sosialistiske samfunnet. Besteforeldra og foreldra til ungdomen av i dag vart oppfostra før frigjeringa, og vi kjenner grunnane til at dei fekk svært lite av utdanning og kultur. Den nasjonale frigjeringskrigen, sjølve frigjeringa og arbeidet med å byggja sosialismen har ført til at sume av den eldre generasjonen har vore i stand til å fri seg frå kulturtåka som det gamle samfunnet la over dei. Gjennom etterutdanning vart dei utstyrte med kulturen til den nye staten og det nye samfunnssystemet. Dei intellektuelle starta med å fri seg frå den negative innverknaden til den borgarlege kulturen like etter frigjeringa. Men for dei breie massane av folk utan grunnutdanning ein gong var det vanskelegare.

Koste kva det koste vil, partiet må sjå til at denne omdanninga vert utvida til å omfatta ikkje berre generasjonen av intellektuelle, men heile den eldre generasjonen. Gjennom sine haldningar og handlingar har dei alle stor innverknad på den yngre generasjonen. Vår unge generasjon vert fostra med reine kjensler og brei sosialistisk kultur. Dei lever, ar-

beider og kjempar i eit sosialistisk samfunn. Difor har dei interesse av å opna vegen for sosialistiske levereglar på alle område. Småborgarlege etterlevningar er heldne oppe av borgarleg og revisjonistisk ideologi. Dei speglar av omgrep og tankar frå den gamle verda som revolusjonen styrta. Den eldre generasjonen fører slike tankar vidare, og desse tankane er til hinder for sosial framgang. Særskilt hindrar dei frigjerung og allmenn framgang for ungdomen og kvinnene våre. Spreiinga av sosialistisk utdanning og kultur mellom massane av kvinner er særskilt viktig i kampen mot patriarkiske, føydale, småborgarlege og borgarlege etterlevningar. Alle eldre, anten dei bur i bygder, landsbyar eller storbyar, kan få etter-utdanning. Partiet har allereie overtydd og utdanna mange av deira omgangskrets. Dei som ikkje kan gå fram med same fart som dei unge, skulle likevel stø og ikkje hindra den unge generasjonen. Særskilt bør dei stø jenter og kvinner som er ivrige etter å gå fram.

I tråd med det som partikongressen har avgjort, ser Det albanske kvinneforbundet utviklinga av kunnskap, teknikk og yrke mellom kvinner som ei av hovudoppgåvene sine. Desse to tinga — kunnskapsnivået og graden av sosialistiske tilhøve i familien — er avgjerande for nivået i kvinnefrigjerunga, etter det kvinnene har oppnådd i den samfunnsmessige produksjonen og i det politiske og sosiale livet. Av dei grunnane eg har nevnt, må partiet og masseorganisasjonane leggja større vekt på skolegang på alle nivå, særskilt for kvinnene. Dette gjeld organisasjonar som fagforbund, ungdomsorganisasjonar og frontorganisasjonar. Kvifor streker eg under at kvinnene må takast med? Av di sume menneske framleis held på det gamle synet at «ei kvinne treng ikkje utdanning». Dette reaksjonære synet er knust hjå dei unge. I dag går nesten alle jenter på grunnskule, og mange går på mellomskeule og universitet. Dette er ein umåteleg siger for det store arbeidet til partiet. Andre har ikkje klart det same. I dag er jentene våre bra jenter på alle måter. Dei er sterke, spenstige og høgt utdanna og dei arbeider hardt. Dei er reine av hjarta og er i stand til å forstå spørsmål som har med politikken til partiet å gjera på ein riktig måte. Partiet har utstyrt dei med alle desse eigenskapane ved å gjeva dei utdanning.

Frå lågaste til høgaste trinn har vi mange skular som ungdomen skulle gå til med iver. Dette er i tråd med rettleiinga frå partiet. Men vi må og taka tiltak for å heva det kunnskapsmessige nivået til dei som er eldre. Mistilhøvet er stort mellom unge og eldre på dette området. Eg trur ikkje vi skal be eldre kvinner på landsbygda gå på skulen. Det ville vera vanskeleg for dei. Men det er naudsynleg å finna former og arbeids-

metodar som kan gjera konsentrert kunnskap, og særskilt kultur, tilgjengeleg for alle, og særskilt for kvinnene. Klarer vi å utføra dette skikkeleg, slik at vi hevar det kulturelle nivået til litt eldre kvinner, vil vi få sjå store endringar i retning av å fjerna dei kulturelle mistilhøva mellom kvinnene. Då vil vi kunna føra ein meir slagkraftig kampanje mot gamle etterlevningar, for dei er oftast grunna på manglande kunnskap hjå folk. Folk vil ha lettare for å fatta instruksar og rettleiingar frå partiet og kvinneorganisasjonen. Når vi tek opp små eller store problem som omhandlar familietilhøva, treng ikkje rettleiingane lenger ta med alle detaljar. Kvifor må vi gå i detalj på så mange punkt i dag? Av di kvinnene, og tilmed mennene, på landsbygda i dag ikkje har det kulturelle nivået som skal til. Dei er ofte eit hinder for nye sosialistiske normar, særskilt i familien.

Innafor området der kvinnene treng utdanning, må vi og sjå den andre sida. Kvinnene skulle vera meir opptekne av livsproblema og av dei problema som er framme i tida.

Tradisjonelt har mennene vore overlegne i så måte, og det er dei framleis. Mennene vart ikkje overlegne i ei hands vending, men over lang tid. Dei tok del i arbeid utanfor familien, og takla svært kompliserte, produksjonsmessige og samfunnspolitiske problem. Dei måtte løysa mange problem for å skaffa det som familien trong. Gjennom dette utvikla mennene seg. Dei lærte mykje, gjorde framsteg og fekk visa kva dei kunne.

Ikkje berre mennene, men kvinnene og, må læra av livet og stå like andsynes dei problema som oppstår i livet. På landet og i byen diskuterer mennene i dag statsspørsmål, politiske og moralske spørsmål, prinsippspørsmål og anna. Dei har ikkje tida til å bry seg med småting. Men korleis er det med kvinnene? Mykje har vore lagd til rette for dei og. I landet vårt tek kvinnene del i produktivt samfunnsarbeid og i det politiske og sosiale livet. Dei har eit rikare tankeliv og alle stader strevar dei etter å vera aktive på line med mennene. Til ein viss grad kjem evnane deira og til uttrykk. Men når kvinna går heim etter at ho har gjort arbeidet sitt, og gjort det godt, anten ved fabrikkmaskinen, i laboratoriet, eller ein annan stad, må ho framleis gjera trøytande husarbeid. Difor har ho naturleg nok lita tid til å tenkja så mykje utover den snevre ramma som familien set. Sume menn diskuterer store økonomiske og politiske stridsemne før dei går heim. Heime ventar dei at middagen står klar og ymse andre tenestar. Dei går gjerne til senga utan å «bry seg» med å diskutera desse store problema i tida med

konene sine slik dei gjorde med kameratane sine eller slik dei las om dei i pressa. Desse mennene er ofte for late til å fortelja andre om partidiskusjonane og om dei slutningane som går ut på at det er naudsynleg å innføra nye normer i familien for å påverka både unge og eldre kvinner.

Sume menn undervurderer at kvinnene treng ideologisk, politisk, kulturell og yrkesmessig utvikling. Slike menn hindrar kvinnene i å gå på kurs eller konferansar, fordi dei klyngar seg til galne syn på tilhøvet mellom mann og kone i familien. Ei slik haldning let seg ikkje sameina med partilina og er fortidig, patriarkisk og konservativ.

Gifte par og andre medlemar i familien skulla snakka med einannan og diskutera mange problem saman. I så måte har mennene ikkje nokon grunn til å vegra seg for å snakka med konene sine på same vis som dei snakkar med kvarandre, for det dei diskuterar utanfor familien er ikkje hemmelege ting. Om dei var hemmelge ville ikkje mennene diskutera dei med venar som ikkje høyrer til ein grunnorganisasjon i partiet. Vi må klara å få kommunistar og andre som ikkje er partimedlemar til å forstå kor viktig det er å føra kunnskap inn i familien, særskilt til koner, systre og døtre, men og til dei som er eldre. Slik vil vi kunna heva kunnskapsnivået til massane opp på eit høgare plan. Dette vil føra til at mange mistilhøve mellom menn og kvinner vert borte, og vi vil få ei lukkeleg og harmonisk løysing av mange problem som opptek familien. Ved å oppretta slike tilhøve vil eit kvart problem verta løyst med godvilje, av di alle vil lata seg leia av same prinsipp.

I økonomiske spørsmål må mann og kone taka felles avgjerder på best mogleg måte. Slike spørsmål er t.d. fellesinntekt, utgifter og sparing. Med bakgrunn i inntekter, antal born, behov o.s.b. vil dei handle på den måten som dei syns er mest fornuftig, kjøpa dei tinga som dei treng for å letta husarbeidet og betra den materielle og kulturelle stoda si. Dette er praksis i mange familiar som har forstått lærdomane til partiet og der mann og kone har eit høgt kunnskapsnivå. Ein mann som freistar å tvinga vilja si på kone og born utan omsyn til deira interesser og som et og drikk utan tanke på andre, manglar ansvarskjensle for kone og born.

Vi kan ikkje løysa desse problema på ein riktig måte utan å gjera kvinnene klære over at dei må krevja rettane sine og arbeida hardt for å heva det ideologiske, politiske og kulturelle nivået sitt.

Det vert ikkje noko sosialistisk samfunn eller triveleg familieliv, om ikkje alle forstår at tilhøva mellom mann og kone skal vera prega av felles plikt og rettar, likeleg fordelt, og av felles tillit, respekt og

kjærleik. Opprettinga av desse riktige tilhøva vil ha stor innverknad på fostring og utdanning av born til verdige samfunnsborgarar. Dette er heilt naudsynleg, men det kan berre verta røynd dersom vi syner interesse for kona, mora, systera og dottera i familien.

Utviklinga av kvinneleg personlegdom og av vettug samrøde mellom alle familie-medlemene vil gjera sterke innhogg i syna til mange bakstreverske menn, som hindrar unge kvinner frå å delta aktivt i samfunnsarbeid når dei er gifte. Det vil og hindra mange foreldre frå å selja døtrene sine for pengar, avtala giftarmål mot vederlag o.s.b, under innverknad frå klårt patriarkiske etterlevningar. Mannen vil ikkje lenger meina at kona, dottera eller systera er fødd underlegen og skal døyr underlegen, dersom han får eit nytt syn på verda og vert overtydd om at dei nye familietilhøva er riktige.

I det gamle verdssystemet er mange meiningar og etterlevningar samanvovne. Dette synet har verka inn på sume menn og sett sine spor i at dei ter seg dårleg andsynes kvinna. Der er ingen tvil om at alle foreldre ynskjer at døtrene og sønene skal vera ærlege og arbeida hardt. Alle foreldre ynskjer at dottera skal finna ein god mann. Men konservative offer for mange gamle syn har ingen tillit til døtrene sine. Dei er redde for at mannen som giftar seg med dottera fordi han er glad i henne kan koma til å gå frå henne, og då er det familien som må bera skambøra når dottera kjem attende til foreldra. Men dei konservative har faktisk eit anna syn på sonen. Sonen kan skilja seg frå fleire kvinner utan at det vert bite merke i. Det er av di samfunnsmeininga ikkje er tilstrekkjeleg utvikla og set ulike moralske krav til gutar og jenter. Når partiet skaper ei stode der politisk arbeid går føre seg i alle familiar, vil foreldra te seg mot dottera som mot ein kamerat og diskutera politiske, ideologiske, kulturelle, moralske og andre spørsmål med henne. Når foreldra ikkje lenger fer åt mot dottera som mot ein skapning som ligg under streng «paternalistisk makt», vil dottera sjølv vera godt i stand til å velja ein trufast livspartnar. Faren til ei slik jente treng ikkje vera ottesam, for ho vil ikkje berre vera i stand til å velja ein god mann, men ho vil syna sine verkelege evner i arbeid og tankar. Ingen vil tora å vera mot henne som mot ei mindreverdig skapning.

I så måte bør organisasjonen til Ungdomsforbundet spela ei veldig stor rolle, fordi ungdomen har mest kraft i seg i vårt sosialistiske samfunn. Dei eldre vil gjera alt eg har sagt, men dei unge vil gjera meir, for dei er mindre påverka av bakstrevarsyn. Difor bør ungdomsorganisasjonen arbeida med medlemene sine for å verka til at ein kvar ung mann

veit kva rolle han må spela i forsvaret av rettane til systera og mora så langt som råd. Dei unge mennene må forstå at dei skal taka livet, kjærleiken og tilhøva til kameratar som er jenter alvorleg. Dei må te seg i samsvar med normene for proletarisk moral. Dersom dei ikkje gjer dette, og ikkje klarer å fylgja dei nye normene i si haldning til sine mødre og systre, vil vi aldri verta ferdige med sume av dei tinga som hemmar og kvelar kvinnene. Då vil det vera vanskelegare og det vil taka lenger tid før sume foreldre fattar tillit til dei unge jentene.

Det eg snakkar om er ei skikkeleg forståing for plassen og rolla til jenter og kvinner, men det gjeld og for edle og ærlege kameratskap, venskap og kjærleik mellom unge menn og unge kvinner. Vi er marxist-leninistar og har røyndleg kunnskap om livsutviklinga. Store endringar og forte framsteg skjer i det einskilde menneskelivet, i heile samfunnet og mellom ungdomen. Då kan vi ikkje venta anna enn at der vil oppstå einskilde feil i einskilde menneskeliv og i tilhøva mellom unge menn og kvinner. Slike sjeldsynte ting er ingen katastrofe slik vondskapsfulle konservative vil ha det til. Dei eldre gjer og feil trass i at dei har røynsle. Sume eldre folk, og der er kommunistar mellom dei, har ikkje forstått livsutviklinga på ein riktig måte. I brysame tilfelle undersøker dei ikkje saka, men kjem med ugrunna allmene utsagn om at ungdomen er vorten fæl, o.s.b. Men kvifor skal dei unge få all skulda, så lenge dei eldre og gjer feil? Korleis kan vi seia at ungdomen er fæl, når vi meiner at dei eldre som fostrar ungdomen i gamle tankar skal vera bra folk?

Kommunistar og patriotar må forstå at menneska kan gjera feil. For at der skal vera så få feil som mogleg må dei føra partilina ut på ein skikkeleg måte. Til dei som snakkar stygt om ungdomen skal vi seia: «Kva har du gjort for full kvinnefrigjering? Kvifor har du meint det var nok å reisa seg på eit møte og seia nokre få ord om desse viktige problema, og kvifor har du ikkje sett opp eit personleg døme i tilhøva innafor din eigen familie? Kvifor har du ikkje kome med streng, men sakleg kritikk av dei galne standpunkta og haldningane andsynes kvinnene, men lagt meir vekt på å klaga over at ungdomen er vorten fæl?» Vi må kritisera slike folk fordi dei er konservative og ikkje gjer nok for å forstå partilina skikkeleg.

Samfunnet vårt har gjort store framsteg i å gjera jenter og gutar til likeverdige kameratar. I motsetning til den tida då unge menneske aldri trefte kvarandre eller vart kjende med kvarandre før dei gifta seg, arbeider dei no saman og er gode kameratar. Gjennom arbeid og omgang har dei tid for kvarandre og vert venar. Kanskje dei forelskar seg og gif-

tar seg. På den måten skaper dei ein ny sosialistisk familie der oppriktig kjærleik og gjensidig vyrdnad er regelen. Uheldige utfall er sjeldne. Nokre få bitre tilfelle er ikkje nok til å sverta ungdomen vår.

Ungdomen er framtida i samfunnet vårt. I morgon vil unge menn og kvinner vera fedre og mødre til ein ungdom som vil vera mykje meir framskriden enn vi var i vår tid og ungdomen er i dag. Difor må de, kameratar frå ungdomsorganisasjonen og kameratar frå kvinneorganisasjonen, leggja stor vekt på samarbeid mellom organisasjonane dykkar for å styrkja den sosialistiske familien. Sjølv om de er to uavhengige masseorganisasjonar med kvar sine særskilde oppgåver, bør de ha nær kontakt i dette spørsmålet. Der er vanskar både med oppretting av dagheimar og bornehagar og med økonomien i hushaldninga. Men desse vanskane vil forsvinna når vi når eit meir framskride materielt og teknologisk grunnlag for sosialismen. Vi er klære over desse vanskane. Men i andre ting ha vi vore trege, grunna ei overflatisk forståing av korleis vi skal bruka prinsipp. Vanskane har ikkje vore objektive, men subjektive. Difor er spørsmålet om full kvinnefrigjering i fyrste rekkje knytt til ei skikkeleg forståing av korleis vi skal nytta prinsippa og rettleiinga til partiet.

I dette heftet finn du tre talar om kvinnefrigjering i Albania, som Enver Hoxha, fyrsteseekretær i Arbeidspartiet, har halde.

I midten av sekstiåra sette Arbeidspartiet i Albania i gang ein kampanje for endeleg frigjering av kvinnene. Kampanjen vart fort ei stor masserørsle, og breie lag av kvinner slutta opp om han. Dei ville verta aktive i samfunnsliv og politikk, og stri mot husslaveriet og leivningar av kvinnefiendtleg ideologi frå det gamle, halvføydale samfunnet.

For kvinnene var denne striden krona på eit stort verk — dei hadde sjølve vore med og bygt det frie og sosialistiske Albania, som sikra dei arbeid, utdanning og full likestilling på alle vis.

Talane til Enver Hoxha er viktige dokument frå denne kampanjen, som gjekk over fleire år, og det er mykje å læra i dei!

Biletet på framsida er måla av den albanske kunstnaren Sabaudin Xhaferi: «Nye høgder».